

Mutkia matkalla

Nuorten elämäntilanne ja siirtymät
palveluiden viitoittamalla polulla

Satu Oinas
Pro gradu tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
Kevät 2017

Lapin Yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Mutkia matkalla - Nuorten elämäkulkua ja siirtymät palveluiden viitoittamalla polulla

Tekijä: Satu Oinas

Koulutusohjelma: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu

Sivumäärä: 65

Liitteitä: 1

Vuosi: 2017

Tiivistelmä

Tutkimukseni taustalla on mielenkiintoni nuorten palvelupolkuihin, joiden moninaisuuden olen työkokemukseni kautta tutustunut. Tutkimuksessani selvitän varhaisaikuisuuden elämänvaiheessa olevien nuorten palvelupolkuja. Tarkastelen nuorten kokemuksia palveluista sekä niiden puuttumisesta nuorten tähänastisessa elämäkulkussa.

Tutkimukseni teoriana käytän elämäkulkuteorioita ja erityisesti Daniel J. Levinsonin teoriaa elämäkulkusta ja nuoruuden siirtymästä siinä. Tuon rinnalle teoriaa myös syrjäytymisproblematiikasta ja aiemmista tutkimuksista, joita nuorten palveluiden käytöstä ja kokemuksista on tehty.

Aineistoni koostuu viiden nuoren elämäkulkutarinoista ja heidän palvelukokemuksistaan elämän eri vaiheissa, lapsuudesta tähän päivään. Tutkimukseni on toteutettu laadullisella menetelmällä. Haastattelut on toteutettu ja analysoitu marras- ja joulukuussa 2015. Aineiston analyysissä olen käyttänyt laadullista sisällön analyysiä. Tutkimukseni tuo esiin nuorten kokemuksen ja äänen.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että haastatelluilla nuorilla oli monenlaisia kokemuksia palveluista ja niiden merkityksestä heidän elämänpoluillaan. Palvelut, jotka olivat vaikuttaneet merkittävästi nuorten elämäkulkuaan, liittyivät koulutukseen, sosiaalityöhön ja mielenterveyspalveluihin. Palvelut, joista nuoret toivat esiin positiivisia kokemuksia, liittyivät erityisesti nuorille suunnattuihin palveluihin. Tällaisia nuorten palveluita olivat etsivä nuorisotyö, nuorten sosiaalityö sekä nuorten mielenterveystyö. Nuoret olisivat kaivanneet enemmän tukea perheen kriiseissä, peruskoulun ja ammatillisten opintojen nivelvaiheessa sekä päihteidenkäyttöön puuttumisessa.

Avainsanat: elämäkulkua, nuoruus siirtymävaiheena, nuorten palvelut, syrjäytyminen

Suostun tutkielmani luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Elämänkulku	5
2.1. Elämänkulku teoreettisena näkökulmana	5
2.2. Nuoruus siirtymävaiheena	7
3 Palveluiden merkitys nuoruuden siirtymävaiheessa	11
3.1. Nuoret palveluiden piirissä	11
3.2. Elämänkulun haasteet ovat riski syrjäytymiselle	14
4 Tutkimuksen toteutus	17
4.1. Tutkimuksen tavoite ja luonne	17
4.2. Tutkijan paikka ja tutkimuksen eettisyys	18
4.3. Aineiston kerääminen	20
4.4. Aineiston analyysi sisällönanalyysin avulla	23
5 Nuorten elämänkulku palveluiden siivittämänä	26
5.1. Erilaisia elämänpolkuja	26
5.2. Palvelut osana lapsuuden elämänvaihetta	30
5.3. Palvelut osana nuoruuden elämänvaihetta	32
5.4. Palvelut osana varhaisaikuisuutta	33
6 Nuorten kokemukset palvelujen vaikutuksesta heidän elämänpolkuunsa ja valintoihinsa	37
6.1. Nuorten kokemuksia palveluiden vaikutuksesta lapsuudessa	37
6.2. Nuorten kokemuksia palveluiden vaikutuksesta nuoruudessa	40
6.3. Palveluiden merkitys varhaisessa aikuisuudessa	44
6.4. Elämänvaihe jossa nuori olisi toivonut enemmän tukea	48
7 Yhteenveto ja pohdinta	53
Lähteet	57
Liite 1 Haastattelurunko	61

Kuviot

Kuvio 1. Nuoruus elämäkulussa	8
Kuvio 2. Nuoren elämäkulku 1	26
Kuvio 3. Nuoren elämäkulku 2	27

1 Johdanto

Olen työssäni kohdannut satoja 15–25-vuotiaita nuoria ja ollut vahvasti mukana nuorten palvelupolkujen suunnittelussa, toiminnassa ja kehittämisessä. Työssäni etsivässä nuorisotyössä kohtasin nuoria, joiden elämä ei aina edennyt suunnitelmien tai yhteiskunnan odotusten mukaan. Työskentelin etsivässä nuorisotyössä seitsemän vuotta ja niiden vuosien aikana kohtasin vuosittain n. 150 nuorta. Nämä kohtaamani nuoret olivat kokeneet elämässään erilaisia haasteita, jotka olivat tuoneet mutkia elämäntielle.

Mieleissäni on pitkän aikaa ollut kiinnostus selvittää tarkemmin ulkopuolelle jäämisen syitä ja seurauksia, mitkä asiat vaikuttavat toisiinsa vai vaikuttavatko? Millaista tukea nuori kokee, että olisi tarvinnut elämänsä taitekohdissa? Työni kautta tapaamieni nuorten elämään kuului opintojen keskeyttämistä, sitoutumattomuutta ja arjen haasteita. Nuorilla oli usein ongelmia päihteidenkäytön kanssa. Mielenterveydenhaasteet ja niiden mukanaan tuomat rajoitteet olivat myös liian usein nuorten arkea. Näiden nuorten tarinat ovat kiehtoneet minua työurani varrella. Tässä tutkimuksessa pääsen tarkastelemaan syvemmin nuorten elämäntielle ja niiden taitekohtia.

Siirtyminen nuoruudesta aikuisuuteen nähdään yhtenä tärkeänä siirtymävaiheena elämäntielleajattelussa ja sitä on tarkasteltu eri tutkijoiden näkemysten valossa. Nuoruuden siirtymän ajatellaan olevan institutionaalinen, etukäteen suunniteltu polku lapsuudesta aikuisuuteen. Nuorilta odotetaan iän määrittämiä asioita, kuten tiettyjen taitojen ja ominaisuuksien hallitsemista. Siirtymävaiheeseen kiinnitetään huomiota etenkin silloin, kun kaikki ei mene odotusten mukaisesti. (Juhila ym. 2002, 111). Tässä tutkimuksessa tarkastelen nuorten elämäntielleä ja siirtymävaihetta Daniel J. Levinsonin(1978) teorian pohjalta. Millaisia nuorten polut ja kokemukset ovat verraten siihen mitä yhteiskunta heiltä odottaa?

Koulutukseen ja työelämään siirtyminen voi nuorten kohdalla olla hankalaa. Nuoret voivat olla epävarmoja suunnitelmistaan mutta silti heiltä vaaditaan entistä aiemmin vastuunottoa ja valintoja tulevaisuuden suhteen. Nuorten epävarmuus näkyy opiskeluihin siirryttäessä väärinä alavalintoina, jotka pahimmillaan johtavat opintojen keskeyttämisiin. Erityisesti niille nuorille, jotka muutenkin ovat heikommassa asemassa, on

koulutukseen ja työmarkkinoille siirtyminen todella vaikeaa. (Kojo 2010, 23.) Pekka Myrskylä(2012) määrittelee syrjäytyneiksi nuoriksi ne, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta. Pahimmassa tapauksessa nuori jää vaille koulutusta, työtä ja säännöllistä toimeentuloa ja sitä kautta syrjäytyy. Nuorten syrjäytyminen, sen ehkäisy ja palveluiden kehittäminen puhuttavat yhteiskuntaamme lähes jatkuvasti.

Nuorten palveluja ja palvelupolkuja on tutkittu kvantitatiivisilla tutkimuksilla (Pietikäinen 2007). Sen sijaan nuorten kokemuksia palvelujärjestelmästä ja sen toimivuudesta on tutkittu vähemmän. Palolan ym.(2012) laatima raportti tarkastelee erityisesti toimeentulolain muutoksen seurauksia nuorten ja työntekijöiden näkökulmasta. Raportti kuvaa ”velvoittavuusviidakkoa”, joka on todella sekava niin nuorille kuin sosiaalityöntekijöille. Myös muissa tutkimuksissa, esimerkiksi Nuoret luukulla Aaltonen ym.(2015) ja Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Saikkonen ym.(2015) nousee esille huoli nuorista ja siitä paneutuuko kukaan kunnolla nuorten asioihin?

Tutkimuksia ja raportteja aiheesta on tehty runsaasti, aina päädytään siihen, että samat haasteet toistuvat vuosikymmenestä toiseen. (mm. Määttä & Määttä 2016, 5). Tutkimuksellista tietoa puuttuu siitä, kohtaavatko nuoret ja heille suunnatut palvelut toisensa. Etenkin laadullisen tutkimuksen puute vaikeuttaa palveluiden kehittämistä. Palveluiden koetaan olevan hajallaan ja sirpalemaisina. Reetta Pietikäisen(2007) sekä Elinan Palolan ja kumppaneiden(2012, 314) mukaan nuorten palveluiden kehittämisessä ja toimivien ratkaisujen löytämisessä tarvitaankin laaja-alaista tietoa siitä, miten nuoret ovat kokeneet toistaiseksi käytössä olevat keinot. Mikä on nuorten kokemus omasta toimijuudestaan elämänsä siirtymissä.

Palolan ym.(2012) sekä Saikkosen ym. (2015) mukaan nuoren selviytymiseen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä on avattu lähinnä sosiaalityön ja toimeentulotuen näkökulmista. Yhtä tärkeää olisi tutkia nuorten koulutusrakenteita ja niiden yhteyttä työpaikkoihin sekä työnantajiin. Esimerkiksi miten ammatillista koulutusta voidaan räätälöidä nuoren elämäntilanteeseen sopivaksi yhteistyössä työmarkkinoiden kanssa. (Palola ym. 2012, 310–314.)

Tilastojen mukaan vuonna 2012 työkyvyttömyyseläkkeelle jäi 1229 alle 30-vuotiasta nuorta. Vuonna 2015 heidän määränsä oli 1333. (Hyvinvointitilastot.fi.) Valtaosalla näistä nuorista eläkepäätöksen syy oli mielenterveyden häiriö. Näin monen nuoren jou-

tuminen työelämän ulkopuolelle on asiantuntijoiden mukaan merkki siitä, että nuorten hoito- ja tukipalvelut ovat riittämättömät. Aaltonen ym. (2015) toteaa, että syrjäytyneiksi luokitellut nuoret tarvitsevat terveydenhuoltoa, lääkahoitoa ja erityispalveluita muita saman ikäryhmän nuoria huomattavasti enemmän. Riittämättömät palvelut tai se, että palvelut eivät kohtaa nuoria, johtavat valitettavan usein vaikeuksien pitkittymiseen (Raitasalo & Maaniemi 2011, 6–8.)

Katriina Loposen (2010, 4–6) tutkimuksen mukaan nuorten on vaikea kiinnittyä heille suunnattuihin palveluihin, sillä ne eivät vastaa nuorten tarpeisiin. Nuoret ja nuorille suunnatut palvelut eivät kohtaa. Palvelujärjestelmän väitetään olevan sektoroitunut ja pirstaleinen. Sellaisena se ei pysty tarjoamaan riittävän kokonaisvaltaista tukea nuorille. Loposen (2010, 4) tutkimuksen mukaan nuoret saattavat esimerkiksi osallistua pakolliseen aktivointisuunnitelmaan, mutta eivät sitoudu sen toteuttamiseen vaan katoavat jonnekkin. Loposen tutkimukseen osallistuneet nuoret listasivat asioita joiden vuoksi nuoret eivät saavu varatuille ajoille tai sitoudu suunnitelmiin. Tällaisia asioita olivat välinpitämättömyys, kiinnostuksen ja motivaatio puute. Lähes yhtä usein nuoret arvioivat, että taustalla sitoutumattomuuteen on psyykkisiä vaikeuksia, kuten ahdistuneisuutta, masentuneisuutta ja päihteidenkäyttöä.

Yhteiskunnan instituutiot muodostavat tietynlaista kulttuurista mallia ja painetta siihen että elämä etenee tiettyjen instanssien viitoittamana. Marjaana Kojon (2012, 97) mukaan elämäntulkua määrittelevät koulutus- ja sosiaaliturvajärjestelmä sekä työmarkkinat. Yhteiskunta ohjaa elämänpolkuamme tiettyyn suuntaan. Kun nuoren elämänpolku ei etene lineaarisesti, on myös palvelun tuottajien katsottava itseään peiliin ja mietittävä, onko yhteiskuntamme ohjeellinen polku liian kapea? Kuinka pitkälle yhteiskunta määrittelee yksilön vapautta omaan polkuun? Työkokemukseni kautta olen havainnut, että nuori on asiakas, joka ei osaa vaatia oikeuksiaan, eikä tiedä mitä palveluja hänelle kuuluu.

Tutkimukseni tarkoitus on saada arvokasta kokemustietoa palveluiden käyttäjiltä, tässä tapauksessa nuorilta. Tutkimuksen toisessa luvussa avaan käyttämäni määritelmän elämäntulkuteoriasta sekä nuoruudesta sen osana. Kolmannessa luvussa kuvaan nuorten palveluita ja kuvailen aiemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Neljännessä luvussa esittelen tutkimustavoitteeni ja sen viitekehyksen, sekä millä perusteella tutkimukseni aineisto on valikoitunut, miten aineistoa on käsitelty tutkimusmetodologisesti ja eettisesti.

Lopuksi, luvuissa viisi ja kuusi esittelen tutkimuksessa saadut tulokset ja niiden avulla kootut johtopäätökset luvussa seitsemän.

Tutkimukseni teoreettisten lukujen 2 ja 3 keskeiset käsitteet ovat: elämänkulku, nuoruus elämänvaiheena, nuoret palveluissa ja syrjäytyminen.

2 Elämäkulku

2.1. Elämäkulku teoreettisena näkökulmana

Elämäkulun käsite sisältää näkökulmia iästä, yhteiskunnasta, elämäntapahtumista, sosiaalisista suhteista ja persoonallisuudesta. Elämäkulku käsite kokoaa tietoja henkilön historiasta, erilaisista elämäntapahtumista ja elämäkokemuksista. Kun ihminen kertoo omaa tarinaansa, hän samalla tulkitsee ja käsittelee elämäänsä. (Perho & Korhonen, 2008, 351.)

Puhuttaessa elämäkulusta tarkoitetaan käsitettä, joka muodostuu toisiaan seuraavista elämänjaksoista. Elämänjaksot jäsentyvät polkuina ja urina. Elämäntapahtumat tuovat käännekohtia elämäkulkuun ja tarkoittavat usein siirtymistä elämänjaksosta toiseen. Siirtymä on muutosta ja kasvun aikaa, sen aikana ihmisen käsitys itsestä tai omasta elämästä muuttuu. Siirtymät voivat näin ollen olla joko elämäkulun käännekohtia tai vahvistaa henkilön identiteettiä entisestään. Elämäkulku on yksinkertaisesti elämää ajassa. Elämäkulussa voidaan erottaa kronologinen, sosiaalinen ja historiallinen aika. Sosiaalisella ajalla viitataan siihen miten yhteisö määrittelee lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden. Sosiaalinen aika onkin ikään kuin sarja normeja. Normit määrittelevät miten yhteiskunta odottaa siirtymisten toteutuvan. (Antikainen & Komonen & Sallila toim. 2009, 86–87.)

länmukaisia siirtymiä tutki ensimmäisten joukossa Havighurst(1974). Hän esitteli käsitteen kehitystehtävä. Kehitystehtävä näkökulma tarkoittaa ihmisen pyrkimystä kasvuun suhteessa sosiaaliseen ympäristöönsä, eli tietyssä kulttuurissa elävät ihmiset käsittävät elämäkulun samalla tavalla. Tällaisiin elämäkulun kehitystehtäviin voidaan luokitella yhteiskunnan oletukset esimerkiksi siitä milloin pitäisi mennä naimisiin, aloittaa työelämä, saada ensimmäinen lapsi jne. Tällaiset kulttuuriset elämäkaaren uskomukset myös ohjaavat ihmisiä toimimaan tietyillä tavoilla ja asettavat elämäkulun siirtymille sekä niiden sisällöille odotuksia. Elämäkulun tapahtumat ja siirtymien ikänormit rakentavat elämäkulkua ja ohjaavat yksilöä elämähaasteista selviytymisessä. Havighurstin teoriaa laajemmin tunnettu Eriksonin(1959) teoria määrittelee kehityksen tapahtuvan

erilaisina toisiaan seuraavina kriiseinä. Kriisit ovat ikäkohtaisia ja ne tulee ratkaista tietyssä ikävaiheessa. Eriksonin teoria painottaa elämäntulkun kokonaisrakennetta kuitenkin enemmän kuin Havighurst. (Nurmi & Salmela – Aro, 2000, 87–88.)

Tarkastelen tässä tutkimuksessa elämäntulkua Daniel Lewinsonin(1920–1994) elämäntulkuteorian valossa. Levinsonin teoriassa ihmisen elämä muodostuu heidän sosiaaliseen ja psyykkiseen ympäristöön. Siihen kuuluu perhe ja työ, uskonto ja rotu sekä yhteiskunnallinen asema. Levinsonin teoria perustuu kahteen kokonaisuuteen: 1) vaiheisiin ja 2) siirtymiin. Yksi elämäntvaihe kestää 7-8 vuotta ja sen jälkeen tapahtuu siirtymä, jonka aikana edellinen elämäntvaihe päättyy ja uusi alkaa. Elämäntulkku tapahtuu näiden vaiheiden ja siirtymien kautta. Levinson(1978, 19–20) jakaa elämäntulkun neljään vaiheeseen ja neljään siirtymään näiden vaiheiden välillä.

1. Vaihe: Lapsuus ja nuoruus 0–22v
2. Vaihe: Varhainen aikuisuus 17–45v
3. Vaihe: Keski-ikä 40–65v
4. Myöhäinen aikuisuus 60v–

Vaiheet kulkevat osittain päällekkäin, koska päällekkäisten vuosien aikana tapahtuu siirtymä seuraavaan vaiheeseen:

1. Siirtymä: varhainen lapsuus 0–3v
2. Siirtymä: Varhainen aikuisuus 17–22v
3. Siirtymä: Keski-ikä 40–45v
4. Siirtymä: Myöhäinen aikuisuus

Näistä vaiheista, *lapsuus ja nuoruus elämäntvaihe* (Childhood and adolescence), joka sijoittuu ikävuosiin 3–17 sekä *varhainen aikuisuus siirtymä* (early adult transition), joka sijoittuu ikävuosille 17-22v, ovat osa nk. *esi - aikuisvaihetta* (pre-adulthood), johon tutkimukseni elämäntulkun teorian valossa keskittyy. Esi- aikuisuus pitää näin ollen sisälleen lapsuuden, nuoruuden ja varhaisen aikuisuuden. Tässä elämäntvaiheessa yksilö yleensä elää perheen kanssa joka sosiaalistaa, turvaa ja tukee yksilön kasvua. (mt. 19–20.)

Lapsuus ja nuoruus elämäntvaiheena 3-17v

Ensimmäisten kahden, kolmen vuoden aikana kasvaminen ja kehittyminen keskittyy siihen, että lapsi oppii olevansa erillinen osa vanhempiaan, tämä on ensimmäinen irtaan-

tuminen. Seuraava irtautuminen tapahtuu viiden, kuuden vuoden iässä, jolloin lapsen reviiiri laajentuu esikoulun/ koulun aloittamisen vuoksi. Puberteetti- ikä alkaa 12–13-vuoden iässä, jolloin yksilö siirtyy lapsuudesta kohti nuoruutta ja fyysiset muutokset ovat suuria. Nuoruus on esi- aikuisuuden alku. (Levinson, 1977, 20.)

Varhainen aikuisuus siirtymävaiheena 17-22v

Tämä ikävaihe on ikään kuin silta kohti esi- aikuisuutta ja siinä on piirteitä niin nuoruudesta kuin aikuisuudesta. Tämä siirtymävaihe alkaa viimeistään 18-vuotiaana ja päättyy 23-vuotiaana. Näiden vuosien aikana yksilö on käännekohdassa elämänsä elämänsä, osittain on vielä nuori ja osittain aikuinen vastuineen ja vapauksineen. Lapsesta kehittyy vähitellen nuori aikuinen, joka etsii paikkaansa aikuisten maailmassa. Samalla nuori etsii aikuista itseään, punnitsee ihmissuhteitaan ja tekee tulevaisuuden kannalta merkittäviä päätöksiä. (mt. 20–21, 73). Tässä vaiheessa nuoret usein irtautuvat lapsuuden perheestään muuttamalla omaan kotiin ja tulevat sitä kautta itsenäisimmiksi sekä vähemmän riippuvaisiksi vanhemmistaan.

2.2. Nuoruus siirtymävaiheena

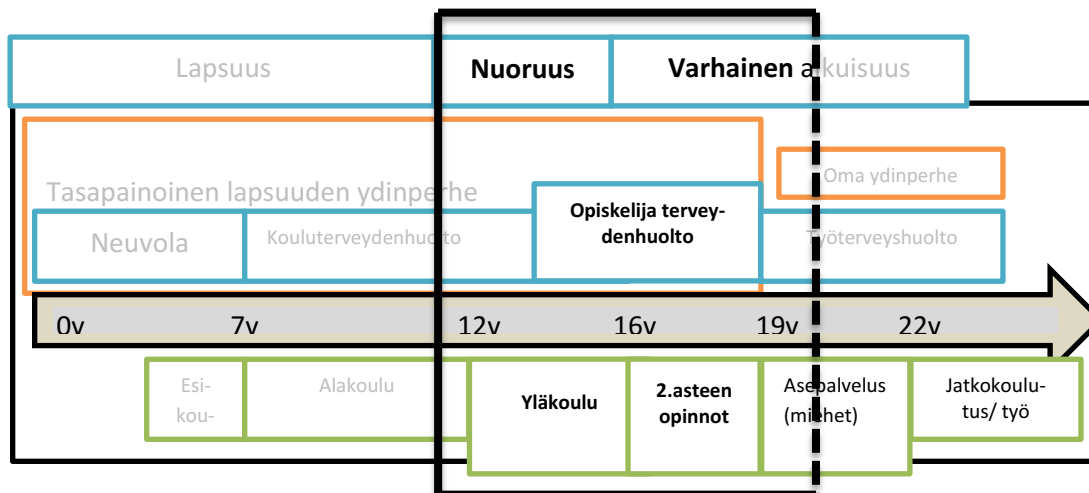
Nuoruus määritellään nykyisin hyvin pitkäksi elämänsä vaiheeksi ja se jaetaan usein kolmeen eri jaksoon. Varhaisnuoruuteen (n.11–14v.), keskinuoruuteen (n. 14–18v.) ja myöhäisnuoruuteen (19–25v.), josta käytetään myös nimitystä varhaisaikuisuus. Nuoruusiässä ihmisen persoonallisuusrakenteet myllertävät ja järjestyvät uudelleen voidakseen myöhemmin vakiintua. Tähän vaikuttavat nuoren aikaisemmat kehitysvaiheet, biologinen kasvu ja kehitys, nuoren ja ympäristön vuorovaikutus sekä pyrkimys aikuisuuteen. (Aalberg & Siimes, 2007.)

Levinsonin(1978) teorian mukaan nuoruudesta aikuisuuteen siirtymiseen kuuluu nk. Dream- vaihe. Tämä vaihe on nuorelle hyvin merkityksellinen. Se on aikuiselämän suunnittelua, ammatin ja työuran kuvittelua ja unelmointia tulevasta aikuisen elämästä. Dream- vaihe onkin tulevaisuuden suunnittelua, tavoitteiden asettamista ja valintojen tekemistä suunnitelmien saavuttamiseksi. (Lehtinen ym. 2007, 30; Levinson ym. 1978.) Nuoruus mielletäänkin ikään kuin lapsuuden ja aikuisuuden välivaiheena, tai kuten Levinson määrittelee - siltana, jossa aikuisuus nähdään valmiina tilana, tavoitteena. Jeffrey Jensen Arnett(2006, 2014) taas määrittelee varhaisen aikuisuuden teini-iän ja aikuisuuden väliin sijoittuvana elämänsä vaiheena, josta käyttää nimitystä *orastava aikuisuus*

(emerging adulthood), mikä ei terminä kuulosta lainkaan niin mielenkiintoiselta kuin dream - vaihe (Laitinen & Niskala 2013, 329–331.)

Wyn & Whiten(1997) teoriassa aikuistuminen käsitetään siirtymävaiheena, johon siirrytään eri instituutioiden kautta. Keskeisimpiä instituutioita ovat koulutus ja työmarkkinat, kotoa pois lähteminen ja oman perheen perustaminen. Nämä instituutiot tuottavat samalla mallia normaalista elämäkulusta. Huomio on keskittynyt siihen, että polku kohti aikuisuutta kulkee lineaarisesti tiettyjen odotusten ja normien mukaan. Nuoruuteen liittykin ikämääräytyneitä tehtäviä, joihin edetään institutionaalisen käsikirjoituksen mukaan.

Todellisuudessa siirtymät ovat monivaiheisia ja monimuotoisia. Siirtymiin kiinnitetään enemmän huomiota vain silloin, kun ne eivät etene odotusten mukaan. (Juhila ym. 2002, 113; Kojo, 2012, 97.) Oheisessa kuviossa on mallinnettu nuoren ”normaalialia” elämänpolku. Kuviossa on kehystettyä ja korostettuna nuoren institutionaalinen odotusten mukaan etenevä polku.



Kuvio 1. Nuoruus elämäkulussa. (Mallina kuviossa on käytetty Sanna Aaltosen ym. 2015, 75–77 kuvausta nuoren elämänpolusta).

Normaalielämäkululla viitataan yllä olevan kuvan mukaisesti siihen, mikä on odotettu ”normaali” aikuistumiseen siirtyminen ja miten se etenee. Elämäntietä rakentuu pitkälle määrättyjen kaavojen mukaan. Normaali on tiedollinen ja tulkinnallinen resurssi, joka ohjaa ihmisiä jäsentämään kokemuksiaan kun he kertaavat elämäntietänsä. (Juhila ym. 2002,114.)

Ikämääritelmistä huolimatta on vaikea suoraan määritellä milloin nuoruus loppuu ja aikuisuus alkaa. Taustalla vaikuttavat kulttuurisidonnaiset ja yhteiskunnalliset odotukset sekä yksilökohtainen fyysinen ja psyykkinen kehittyminen. Nykyisin nämä eivät kuitenkaan sido nuoren elämäntulkua kohti aikuisuutta vaan yhä enemmän kiinnitetään huomiota nuoruuden aikana tapahtuviin siirtymiin, niiden ajankohtiin ja sujuvuuteen. Esimerkkinä nivelvaihe, joka sijoittuu peruskoulun ja toisen asteen opintojen välimaastoon (Nurmi 2008, 261). Nivelvaiheessa opiskelu - ja työelämään siirtymiseen patistetaan ja pyritään nopeuttamaan. (Kojo, 2012, 97).

Nuoruus on elämänvaiheena merkityksellinen, nuoruuden aikana luodaan perusta myöhemmälle hyvälle elämälle. Nuoruuden päämäärä on suunnata omat valinnat ja toiminta aiemman elämäntulkun kokemusten ja sitä kautta syntyneen arvomaailman pohjalta. Toisaalta myös lapsuuden traumoja ja prosesseja, aiempia virheitä ja jo kehittyneitä persoonallisuutta voi uudelleen muokata ja korjata. (Martin 2016, 34.) Kun nuori vastaa ympäristön asettamiin haasteisiin ja odotuksiin, hän tekee samalla valintoja ja ratkaisuja joiden myötä muodostaa myös kuvaa itsestään. Nuori muodostaa itsestään käsityksen esimerkiksi lukiolaisena, ammattikoululaisena tai opintojen keskeyttäjänä. Se, mitä palautetta nuori valinnoistaan saa, vaikuttaa hänen käsitykseensä itsestään, joka taas vaikuttaa nuoren myöhempään valintoihin ja ratkaisuihin sekä elämäntulkun etenemiseen. (Nurmi 1995, 263–266.)

Nuori asettaa itselleen tavoitteita ja suuntaa elämäntulkuaan. Onnistuessaan tavoitteissaan nuoren elämäntulkun tunne vahvistuu ja vahvistaa nuoren minäkäsitystä ja itse-tuntoa. (Nurmi & Salmela - Aro 2001, 94–95.) Osa nuorista kompuroi tavoitteiden saavuttamisessa. Epäonnistuminen voi lisätä ahdistuneisuutta, masentuneisuutta ja vaikuttaa negatiivisesti nuoren minäkuvaan ja elämäntulkun myöhempään suuntaamiseen. Nurmen(1995, 269–270) mukaan epäonnistumiset voivat aiheutua monista eri tekijöistä. Epäonnistumiset voivat altistaa nuorta ongelmakäyttäytymiseen, johon usein liitetään päihteet, rikollisuus ja suojaamaton seksi. (Hardgrove ym. 2014, 6.)

Nuoruuden ikävaiheeseen kuuluu luonnollisesti myös biologiset muutokset, ajattelun ja tunne-elämän kehittyminen sekä seksuaalisen identiteetin vahvistuminen. Nuoren sosiaalinen ympäristö muuttuu koulutukseen tai työelämään siirtymisen myötä, nuori muuttaa omilleen asumaan ja vaihtaa jopa paikkakuntaa. Myös parisuhteessa eläminen ja perheen perustaminen tulevat ajankohtaisiksi. Kulttuurisilla tekijöillä on merkitystä siihen, mitä asioita nuoruuteen kuuluu ja mitkä ovat kronologiset odotukset eri elämäntul-

lun tapahtumille. (mt. 2014, 4-5.) Nuoruuteen liittyy paljon muutoksia ja odotuksia. Odotukset voivat olla nuoren itse asettamia, jotka pohjautuvat kulttuuriin ja kronologisiin odotuksiin. (mm. Levinson 1977.) Nuoruus voi myös haavoittaa, haavoittuvuus voi ilmetä nuoren elämässä monin tavoin, mm. fyysisen kasvun alenemisena, itsetunnon heikkenemisenä, ei - hyväksyttävänä käytöksenä, ihmissuhteiden muuttumisena ja työn ja opiskelun valmiuksien vähentymisenä. (Hardgrove ym. 2014, 4-8).

3 Palveluiden merkitys nuoruuden siirtymävaiheessa

3.1. Nuoret palveluiden piirissä

Suomalaisessa yhteiskunnassa erilaiset vahvat instituutiot kuten päivähoido ja koulut, sekä niiden sisäiset valtarakenteet ja kulttuuri kehystävät lapsuuden ja nuoruuden. (Kauppila ym. 2015, 103). Yhteiskunnalliset palvelut nuorten elämänpoluilla liittyvät koulutukseen, työhön, työkokeiluun, talouteen ja muihin peruspalveluihin. Erilaiset projektit ja hankkeet tuovat spesiaalia toimintaa peruspalveluiden rinnalle. Yksi tällainen toimiva hanke on ”Nuorten työelämäosallisuuden ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen 2015–2018”. Hanke keskittyy kehittämään ja toteuttamaan toimintaa nuorten tarpeista, mielenkiinnosta ja harrastuneisuudesta käsin. Hankkeen käynnistämä nuorten vertaistukitoiminta erilaisin ryhmin edistää nuorten osallisuutta.(www.lapinamk.fi.)

Itse nuoruuden ikävaihe sisältää erilaisia siirtymiä instansseista toisiin, alakoulusta siirtyään yläkouluun ja peruskoulusta toiselle asteelle. Näitä vaiheita kutsutaan nivelvaiheiksi. Nivelvaihe on myös riskitilanne, jolloin nuoren elämän suunta voi muuttua. Muuttumisen taustalla vaikuttaa esimerkiksi se, miten nuori sopeutuu uuteen instanssiin tai palveluun, löytääkö ystäviä vai jääkö yksin. Opiskelumotivaatio voi kadota jos siirtyminen johtaa negatiivisiin muutoksiin nuoren elämässä. Jos nuori joutuu keskeyttämään koulutuksen se voi olla nuorelle pettymys, joka vaikuttaa tulevaisuuden näkemiseen ja suunnitteluun. (Aaltonen ym. 2015.)

Ensimmäinen yhteiskunnan normaalista poikkeava tilanne syntyykin usein silloin, kun nuori tippuu toisen asteen koulutuksesta. Useissa kunnissa näitä nuoria etsii ja auttaa oppilaitoksen lisäksi erilaiset nivelvaiheen tukitoimet kuten etsivä nuorisotyö ja nuorten sosiaalityö. Nuorta pyritään näiden tukitoimien keinoin ohjaamaan uudelleen opintojen piiriin. Työ - ja elinkeinotoimiston ts. TE - toimiston kautta, nuori voi päästä kuntouttavaan työtoimintaan, työkokeiluun tai ammatinvalinnan ohjaukseen. Mikäli nuori on ollut pitkään psyykkisten tai fyysisten syiden vuoksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolella voi kuntouttava työtoiminta kunnan ja TE - toimiston yhteistoimenpiteenä olla nuoren tie takaisin peruspalveluiden piiriin. (Raitasalo & Maaniemi 2011, 6–8.) TE –

toimisto nähdäänkin olevan sosiaalityön kanssa avainasemassa nuoren auttamisessa. (Määttä & Keskitalo 2014, 201.)

Nuoriin, jotka ovat työelämän tai koulutuksen ulkopuolella kohdistuu useita toimenpiteitä ja sosiaaliturvan tiukennuksia, joiden avulla nuoria pyritään saamaan mahdollisimman nopeasti työn ja opiskelun piiriin. Tällaisena mainittakoon hallituksen kärkihanke nuorisotakuusta (6/2016; www.valtionneuvosto.fi). Yhteiskunnalliset instituutiot jopa pakottavat nuoria kulkemaan elämänsä polkuja pitkin. Tällaisia pakottavia tekijöitä ovat esimerkiksi alle 25-vuotiaiden ”yhteishakupakko” ja toimeentulotuen perusosan alentaminen, joko 20 % tai 40 % mikäli nuori ei osallistu yhteishakuun tai työllistämistoimenpiteisiin. (Laki toimeentulotuesta 1412/2a 10§; Työttömyysturvalaki 1290/2002).

Palveluiden käyttö tarkoittaa, että asiakas hakee palvelua, apua ja etuuksia. Kun puhutaan palveluista, korostetaan kuluttajan oikeuksia ja kansalaisten itsemääräämisoikeutta. Taustalla vaikuttavat erilaiset arvot vapaudesta ja hyvinvoinnista. Toimivilla ja yksilön tavoittavilla palveluilla voidaan parhaimmassa tapauksessa vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa kokemusta täysivaltaisesta kansalaisuudesta. (Juhila, ym. 2002, 63.) Aaltosen ym.(2015, 42) mukaan asiakastyössä kulkevat rinnakkain kunnioituksen, häpeän, rangastusten, kontrollin, vallankäytön ja järjestelmän mekanismit.

Asiakasta ohjaava työntekijä vastaa siitä, että palveluprosessi on oikeudenmukainen. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja hänen mielipiteitään kuullaan. Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (2010) katsovat, että asiakas on itse oman elämänsä asiantuntija ja palveluiden tulisikin kiinnittyä tähän asiantuntijuuteen. Paula Saikkosen ym. (2015) tutkimuksen tuloksissa taas nostettiin esiin se, että vaikuttavinta palvelua annettiin silloin kun asiakas otettiin itse aktiivisena mukaan pohtimaan omaa tilannettaan ja annettiin hänelle mahdollisuus panostaa omaan tulevaisuuteensa. (Laitinen & Pohjola 2010, 47; Saikkonen ym. 2015, 60–61.) Tuomo Kokkosen ym. (2013,46) tutkimuksessa haastateltiin alle 30-vuotiaita miehiä, ja nostettiin esiin se, että etenkin heikoimmassa asemassa olevat nuoret tarvitsevat kohtaavaa ja räätälöityä palvelua. Tämä lisää luottamusta palvelujärjestelmää kohtaan. Mitä enemmän palveluihin liittyy kontrollia, sääntöjä ja epäselvyyttä sitä enemmän järjestelmä herättää epäluottamusta. Läsnä oleminen ja ajan antaminen, asiakkaan kanssa pysähtyminen ja yksilölliseen tilanteeseen paneutuminen on tuottanut pitkällä tähtäimellä hyviä tuloksia myös Aaltosen ym.(2015) mu-

kaan. Erityisesti nuoret tarvitsevat tietoa palveluista ja oikeuksistaan. Päinvastoin kuin syyllistämistä ja tukien leikkaamista, nuoret tarvitsevat tukea vastuunottoon omasta tilanteestaan. (Saikkonen ym. 2015 60–61.)

Aaltosen ym.(2015, 128) mukaan nuori saattaa olla useiden eri ammattilaisten tuen kohteena kuitenkin kokematta kohtaamista. Etenkin jos nuorella on moninaisia ongelmia tai haasteita elämänkulussa, nuorta saatetaan pompotella palvelusta toiseen, ilman että kukaan ottaa nuoren kokonaistilanteesta vastuuta. Asiakkuudesta voikin tämän vuoksi muodostua katkoksellista tai päällekkäistä. Nuoret ovat tuoneet esiin sen, että heidän kanssaan tehdään paljon erilaisia suunnitelmia joiden avulla ongelmia yritetään ratkaista. Tällaisia suunnitelmia ovat mm. asiakassuunnitelma, palvelutarpeen arviointi, aktiivisuussuunnitelma jne. Suunnitelmilla tavoitellaan asiakkaiden yhdenvertaisuutta ja tasa-puolisuutta ja nuoret kokevat, että ne vievät heidän tilannettaan eteenpäin silloin kun he itse osallistuvat suunnitelman tekoon aktiivisesti ja heitä kuullaan. (Määttä & Määttä toim. 2015, 9.)

Anne Määttä ja Elsa Keskitalo (2014) ovat selvittäneet millaisissa taitekohdissa nuoret olisivat tarvinneet jotain muuta tukea tai ohjausta kun ovat saaneet. Tutkimuksessa yhteiskunnan palveluntarjoajat jaettiin kolmen eri käsitteen alle. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat *kopin ottajat*, toiseen ryhmään *siirtäjät* ja kolmanteen *torjujat*. Niitä työntekijöitä, jotka tunnistivat nuoren avun tarpeen, kutsuttiin kopin ottajiksi. Tähän ryhmään kuuluvat työntekijät olivat valmiita etsimään yhdessä nuoren kanssa hänen tarvitsemansa palvelun ja avun sekä ohjaamaan nuorta näiden piiriin, tarvittaessa rinnalla kulkien. Tällaisiksi työntekijöiksi määriteltiin nuorisotyön ja sosiaalityön edustajia. Siirtäjiksi tutkimuksessa kutsuttiin työntekijöitä, jotka tunnistivat nuoren palveluntarpeen mutta kokivat, että palveluista kertominen ja niihin ohjaaminen on riittävää. Siirtäjät olivat mm. toimeentulotuen etuuskäsittelijöitä ja Kelan viranomaisia. Siirtäjät ovat hyvä esimerkki palveluiden pirstaloitumisesta. Torjujiksi tutkimuksessa määriteltiin ne tahot, jotka eivät itse ohjanneet tai neuvoneet nuorta, eivätkä myöskään ohjanneet näitä muihin palveluihin. Torjujia löytyi mm. terveydenhuollon toimijoista. (Määttä & Keskitalo, 2014, 201–202.)

Määttä & Keskitalon (2014, 89) mukaan vaikeassa tilanteessa olevien nuorten palveluissa on vaarana myös se, että eri palvelut eivät kohtaa toisiaan ja nuori jää johonkin palveluun ”pyörimään” liian pitkäksi aikaa. Tämän estämiseksi työntekijöiden pitää

luoda yhteys myös palvelun ulkopuoliseen yhteiskuntaan. Riskinä liiallisella kiinnittymisellä johonkin palveluun on myös se, että nuori profiloituu huono-osaisuuden identiteettiin.

3.2. Elämänkulun haasteet ovat riski syrjäytymiselle

Syrjäytymisen arvioidaan olevan suurin yksittäinen turvallisuusriski yhteiskunnalle. Yhteiskunnasta syrjäytyminen on lisääntynyt tuntuvasti viime vuosien aikana ja syrjäytymisestä aiheutuvat kustannukset ovat voimakkaassa kasvussa. Yksi syrjäytynyt nuori maksaa yhteiskunnalle 1,2 milj. euroa. Nuorten syrjäytymisestä aiheutuvia kustannuksia on laskettu mm. sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimesta vuonna 2005, Ota oppi – mallissa. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen työryhmämuistioita 2005:14.)

Syrjäytymisellä tarkoitetaan laajaa ongelmakokonaisuutta, esimerkiksi putoamista yhteiskunnan normaalikäytäntöjen ulkopuolelle (mm. Suurpää 2009, 65–66). Taustalla putoamiseen voi olla esimerkiksi päihde- ja/tai mielenterveyden ongelmat. Toisaalta Aaltonen ym. muistuttavat, että syrjäytyneet nuoret eivät ole homogeeninen ryhmä, ja syrjäytyminen voi olla vain väliaikainen tila. Nuori ei myöskään välttämättä koe olevansa syrjäytynyt vaikka määritelmän mukaan näin olisi. (Aaltonen ym. 2015, 17.) Palolan ym. (2012) mukaan tämä johtuu siitä, että nuorten todellisuus on moniulotteisempi. Yleisesti ajatellaan että syrjäytyminen on nimenomaan hyvinvointijärjestelmän ulkopuolella olemista. Nuorille syrjäytyminen voi olla jotain aivan muuta. (Palola ym. 2012, 310.) Syrjäytymisen käsitteellinen vastakohta on Juhilan (2006, 53) mukaan sosiaalisen osallisuuden toteutuminen. Sosiaalisella osallisuudella ja sen edistämiseksi pyritään siihen, että yhteiskunnasta syrjään jääneet saadaan osallisiksi johonkin toimintoihin, kuten työ, vapaa-aika, koulutus ja harrastukset.

Nuorten syrjäytymistä tutkinut Myrskylä(2012) määrittelee syrjäytymistä tapahtuvan silloin kun yksilö on vailla työtä, toimeentuloa tai sosiaalisia suhteita. Myrskylä on luokitellut syrjäytyneiksi sellaiset työvoiman ja opiskelun ulkopuoliset nuoret, joilla ei ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. Myrskylän mukaan syrjäytymisen kovan ytimen muodostavat edellä mainituista nuorista ne, jotka eivät ole rekisteröityneet edes työttömiksi työnhakijoiksi. He ovat nuoria, jotka eivät näy missään tilastoissa. Kukaan ei tarkkaan tiedä keitä he ovat ja mitä he tekevät.

Palola ym.(2012, 312) korostavat nuorten siirtymävaiheiden tutkimuksellista vähyyttä ja väittävät, että nuoren sosiaalinen osallisuus toteutuu ja nuori pääsee takaisin kiinni yhteiskuntaan ja palveluihin, kun nuori saa tarvitsemaansa rohkaisua, innostamista ja erilaisia kuntoutusprosesseja, joissa tärkeää on palvelusta saatu tuki ja luottamuksellinen ilmapiiri. Laajemman tutkimuksen avulla taas voitaisiin etsiä niitä kriittisiä tekijöitä jotka vaikuttavat esimerkiksi peruskoulun jälkeisen elämän suuntaan. Millainen rooli perheellä ja yhteiskunnalla on tukea nuorta myönteisiin siirtymiin? Mitkä ovat ne asiat, jotka vetävät nuoria pois koulutuksesta ja työstä?

Palola ym. (2012) kritisoikin Myrskylää (2012) siitä, että kaikki nuoret jotka ovat koulutuksen tai työelämän ulkopuolella voisi mieltää syrjäytyneiksi nuoriksi. Usein näilläkin nuorilla voi olla suunnitelmia, vaihtoehtoisia ratkaisuja. Voi myös olla, että nuorella on jokin tilapäinen haaste elämässä, joka estää nuorta siirtymästä eteenpäin, tällainen voi olla vaikka jokin terveydellinen syy, johon ei vielä ole saanut hoitoa. Palolan ym.(2012) mukaan syrjäytymisestä voidaan puhua vasta sitten, kun nuorella ei ole minikäänlaista innostusta tulevaisuuden suunnitteluun, eikä nuorta kiinnosta mikään yhteiskunnan tarjolla oleva toiminto tai vaihtoehto.

Yhteiskuntamme suurimpia haasteita on edelleen syrjäytymisen ehkäiseminen. Luokiteltiin se sitten koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olemiseksi tai yhteiskunnan palveluista poisjäämiseksi elämänhallinnallisten syiden vuoksi. Syrjäytymistä voidaan ehkäistä antamalla asiakkaan osallisuudelle ja osallisuuden opettelemiselle tilaa ja aikaa. Voidakseen tehdä valintoja ihmisellä täytyy olla tietoa palveluista, joita on tarjolla ja kykyä vertailla eri vaihtoehtoja. (Juhila ym. 2002, 68.) Syrjäytymistä voidaan ehkäistä tutkimalla siirtymäkohtien riskipaikkoja ja suuntaamalla palvelukenttää näitä paikkoja herkemmin havaitsevaksi.

Syrjäytymisen tutkimiseen osana elämäkulkua tarvitaan hyviä ja kattavia pitkittäisaineistoja, joiden avulla voidaan tehdä yleistettävissä olevia päätelmiä sosiaalisten, taloudellisten, terveydellisten, henkisten ja kulttuuristen tekijöiden välisestä suhteesta elämäkulussa ja sen siirtymissä. (Suurpää toim. 2009, 65–66.) Nuorten syrjäytymisestä onkin tehty useita tutkimuksia, esimerkkinä Saikkonen ym.(2015), Loponen (2010), Kojo (2010) sekä Pietikäinen (2007). Näissä tutkimuksissa tuodaan esiin se, että nuorten asema ja oma näkökulma sekä nuorten kokemukset kohtaamisista palvelujärjestelmän

kanssa jäävät vähälle huomiolle tai kokonaan katveeseen. Vaikka nuorten osallisuus ja vaikuttaminen esimerkiksi kuntapalvelujen arviointiin on jo pitkään ollut nuorisotutkimuksellisen kiinnostuksen kohteena, silti nuorten kokemuksista peruspalvelujen käyttäjinä on tähän mennessä ollut vain vähän tietoa saatavilla. (Aaltonen ym. 2015, 8.)

4 Tutkimuksen toteutus

4.1. Tutkimuksen tavoite ja luonne

Tutkimukseni selvittää viiden nuoren tarinan kautta sitä, miten nuori on kokenut palveluiden vaikuttaneen hänen elämänsä ja miten nuori itse kokee voineensa vaikuttaa saamiinsa palveluihin ja sitä kautta elämänsä. Tutkimuksen pääkysymykset ovat:

1. Millaisia kokemuksia nuorilla on palvelujärjestelmästä?
2. Miten nuori kokee palveluiden vaikuttaneen hänen elämänsä ja sen eri vaiheisiin?
3. Mitkä ovat ne taitekohdat, joissa nuori olisi kokenut tarvitsevansa tukea tai erilaista ohjausta?

Tutkimukseni pyrkii avaamaan palveluiden merkityksen nuorten elämänsä, palveluissa ja osittain palveluiden ulkopuolella olleiden nuorten näkökulmasta. Miten nuoret selittävät omaa elämänsä, kokemuksia ja niiden merkityksiä suhteessa heille suunnattuihin palveluihin elämän eri vaiheissa ja etenkin heidän nuoruudessaan. Miten nuoret määrittelevät nuoruus ajanjakson alkaneeksi elämänsä ja mitä siihen on kuulunut? Mitkä ovat ne taitekohdat, joissa nuori olisi kokenut tarvitsevansa tukea tai erilaista ohjausta? Keräämäni aineiston avulla nostan esiin teemoja, yhtymä - ja taitekohtia haastattemieni nuorten elämänsä. Tutkimukseni teoriana toimii elämänsä teoria, tarkemmin Levinsonin(1978) luoma teoria. Teorian avulla tutkin haastattemieni nuorten elämänsä ja sen vaiheita. Millaisissa siirtymissä nuoret olisivat kaivanneet toisenlaista tukea tai apua kuin ovat saaneet. Olisiko joku palvelu voinut ohjata heitä aktiivisemmin siirtymävaiheen aikana?

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen. Analysoin viiden nuoren tuottamaa aineistoa mahdollisimman perusteellisesti. Laadullisella aineistolla tarkoitetaan aineistoa, joka on tekstimuodossa, teksti voi olla syntynyt esimerkiksi haastattelusta, tutkijasta riippuen tai riippumatta. Aineiston tieteellisyyden kriteeri on näin ollen laatu. Laadullinen tutkimus pohjautuu paljolti tutkijan omaan intuition, tutkimustulosten tulkintaan, järjestykseen ja erilaisiin tapoihin tehdä päätelmiä. Laadullinen tutkimus voidaan tehdä monin tavoin –

myös siten että toinen tutkija voi tehdä samasta aineistosta samankaltaisia päätelmiä. (Metsämuuronen 2003, 214.)

Varton(2005, 27–29) mukaan laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen ja hänen kokemus – ja elämismaailmansa. Laadullisessa tutkimuksessa elämismaailmaa tarkastellaan merkitysten kautta. Merkitykset ilmenevät ihmisen toimintoina, päämääriinä, suunnitelmina ja muina ihmisestä lähtöisin olevista tapahtumista. Tutkija itse on osa tätä merkitysyhteyttä, jota hän tutkii. Tutkimuksen kohteena tai tutkimuksen ongelmana on usein jokin sellainen asia, jonka tutkija on kokenut tärkeäksi tai mielenkiintoiseksi.

4.2. Tutkijan paikka ja tutkimuksen eettisyys

Tutkijan mielenkiinto tutkimuksen tekemiseen jostain tietystä asiasta voi syntyä monista syistä. Syyt vaikuttavat kuitenkin siihen millaiseksi tutkimusongelma muodostuu. Tutkijalla voi olla jo tutkimusta aloittaessa ja ideoidessa jokin tietty taustatekijä, joka on vaikuttanut jo aiheen valintaan. Tämä tutkijan ja tutkimusongelman suhde vaikuttaa siihen millaisen aineiston tutkija hankkii ja millä menetelmin lähtee sitä työstämään. (Eskola & Suoranta 1998, 13–21, 82; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema on keskeisempi kuin tilastollisessa, lisäksi tutkijalla on vapaus joustavasti suunnitella ja toteuttaa tutkimuksensa. Tutkimuksen teko vaatii ratkaisuja, joita edes tutkija itse ei aina tiedä. Taustalla vaikuttavat tutkijan ennako-oletukset, jotka ovat syntyneet aiheesta aiemmin saadusta tiedosta ja tutkijan päättelystä. Laadullinen tutkimus antaa tutkijalle enemmän vapautta, mutta toisaalta myös enemmän tilaa tutkimukselliselle mielikuvitukselle. (Eskola & Suoranta 1998, 13–21, 82.)

Tutkimuksen tekijöiltä voidaan edellyttää tutkimusluvan hankkimista etenkin silloin kun tutkimus koskettaa julkista tai yksityistä palveluorganisaatioita. Tutkimusraportissa on syytä tuoda esiin se, miten tutkittavat on valikoitu ja miksi. Tutkittavien itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi ja sen kunnioittamiseksi on määritelty tiettyjä ohjeita. Näissä ohjeissa korostetaan tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Tarpeen mukaan tutkijan osuutta pitää tarkastella myös kriittisesti, esimerkiksi jos tutkija kuuluu itse sen instanssin henkilökuntaan josta haastateltavat valikoidaan. (Pehkonen & Väänänen -

Fomin, 2009, 240–241.) Tutkimusongelmani on luonteeltaan sellainen, että sen ratkaisemiseen tarvitaan ihmisten kokemuksia ja mielipiteitä. Ihmisten, jotka syystä tai toisesta ovat asiassa asiantuntijoita. Aineiston keräämisen ensimmäinen vaihe olikin etsiä mitä kautta tavoittaisin asiantuntijoita.

Tutkimukseni haastateltavien etsiminen oli aloitettava kyseessä olevan kunnan sosiaali-toimen asiakasrekisteristä, joten tutkimusluvan antoi sosiaali- ja terveystoimenjohtaja. Kun potentiaaliset haastateltavat löytyivät, kysyttiin heiltä puhelimitse kiinnostusta haastatteluun. Kaikki, joilta halukkuutta tutkimukseen osallistumiseen kysyttiin, suostuivat haastatteluun. Haastattelut sovittiin nuorten työpajalle ja etsivän nuorisotyön ”olohuoneeseen”. Haastattelut aloitettiin kertomalla mistä tutkimuksessa on kyse ja mitä tietoja haastatteluilla halutaan saada. Haastateltavat myös allekirjoittivat kirjallisen luvan tietojensa käyttämiseen tässä tutkimuksessa. Lisäksi kerrattiin, että haastattelut ovat vapaaehtoisia ja luottamuksellisia, eikä haastateltavien henkilöllisyys ole tunnistettavissa.

Tutkijan on huomioitava, että tutkittava ei välttämättä tiedä tai kykene arvioimaan mitä tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa tai mitä hyötyä tai haittaa osallistumisesta on. Varsinkin sosiaalityön tutkimuksissa kohteena voi olla erityisesti haavoittuvia ryhmiä, joiden itsemääräämisen ja tilanteiden arvioinnin kyky voi olla heikentynyt. Itsemääräämisoikeuteen ja tutkittavien vahingoittamattomuuteen liittyvät ongelmat ovat vaativia ja ne tulisikin pohtia erikseen ja perustellusti jokaisen tutkimuksen kohdalla. (Pehkonen & Väänänen - Fomin 2009, 240 – 243.)

Haastattelemani nuoret kertoivat oman, vaikeankin, elämäntilanteensa ja vähintä mitä tutkijana voin tehdä, on arvostaa heitä ja heidän tietoaan. Tämä edellyttää, että tutkittavat ovat tietoisia siitä mihin heidän tietojaan käytetään ja miksi. (Pehkonen & Väänänen - Fomin, 2011, 245.) Kertomalla nuorille, että tutkimus on yhteiskuntatieteellinen ja sen tavoite on tuottaa sellaista tietoa, jolla voidaan mahdollisesti kehittää heidän ikäryhmänsä palveluita tai niiden sisältöä. Yhtä tärkeää on kertoa nuorille, että heiltä saatu tieto on merkityksellistä ja ainutlaatuista.

Yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyviä ongelmia voi ennakoida tutkimusprosessin suunnittelussa ja valmistelussa. Eettisyyttä tulee noudattaa ja huomioida tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. Tietosuojasta on olemassa selkeät säännöt, joten niitä noudatta-

malla niin tutkimusprosessia kuin sen eettisyyttä voi hallita asiallisesti. Tutkimusprosessin tulee olla kuitenkin olla läpinäkyvä, jotta sen eettisyyttä voi arvioida. Sosiaalityön periaatetasolla eettisesti kestävä tutkimusta pidetään hyveenä. (Pehkonen & Väänänen - Fomin 2011, 238; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Tutkijan käytös ja vuorovaikutustaidot vaikuttavat suuresti siihen miten haastateltava kokee tilanteen. Hyvin onnistunut haastattelutilanne vaatii tietämystä siitä, millainen vuorovaikutus on hyvää ja se taas lisää tutkimuksen luotettavuutta. (Pehkonen & Väänänen - Fomin 2011, 245.) Tutkimuseettisen toimikunnan mietinnöissä(2009) eettiset periaatteet jaetaan kolmeen osaan. Ensimmäinen on tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, toinen vahingoittamisen välttäminen ja kolmas yksityisyys ja tietosuoja. Kaikkia kolmea voidaan tulkita eettisen ongelman näkökulmasta tai väärin tekemisen välttämisen näkökulmasta. Näiden toteutumisen eteen voidaan asettaa tiettyjä kriteereitä tai niitä voidaan etukäteen arvioida. (Pehkonen & Väänänen -Fomin 2011, 239.) Tutkijana valmistelin haastattelut hyvin ja hallitsin haastattelun teemat sekä huolehdin, että itse haastattelutilanne on rauhallinen, vuorovaikutuksellinen ja keskustelunomainen hetki.

Itse tutkimuseettiset näkökulmat voidaan Saaranen – Kauppinen & Puusniekan(2009) mukaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäinen luokka on tutkimusaiheen eettinen oikeutus, eli miksi kyseisen ilmiön tutkiminen on perusteltua. Tämän pohtiminen on tärkeää etenkin silloin kun tutkimusaihe on hyvin herkkä. Toinen pohdinnan aihe on tutkimusmenetelmät, eli saadaanko valituilla tutkimusmenetelmillä tietoa käsillä olevaan tutkimusongelmaan. Kolmas eettinen näkökulma on tutkimusaineiston analyysi ja raportointi. Tutkijan täytyy huomioida analyysivaiheessa esimerkiksi se, että haastatteluiden litterointipapereissa ei käytetä tutkittavien todellisia nimiä. Lisäksi tutkijan pitää pystyä raportoimaan tutkimustulokset rehellisesti ja perusteellisesti, ja samaan aikaan huolehdittava siitä, että tutkittavat eivät ole tunnistettavissa. (Saaranen - Kauppinen & Puusniekka 2009, 26.)

4.3. Aineiston kerääminen

Aineistoni on kerätty teemahaastatteluilla. Teemahaastattelurungon rakentaminen vaatii jonkinlaista tietoa tutkittavasta asiasta. Aiempi ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä ohjaa

teemojen rakentumisessa. Teemojen avulla aineistosta voi nostaa esiin tutkimustehtävän kannalta olennaisia asioita. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 79.) Kerään aineistoni haastattelemalla kohderyhmän nuoria, sillä keskustelemalla koen saavani nuorilta syvempää tietoa heidän kokemuksistaan. Haastatteleman nuoret valikoituivat sosiaalitoimiston nuorten sosiaalityöntekijän asiakasrekisteristä.

Haastateltaviksi valitsin viisi 20–25 -vuotiasta nuorta, joille oli tehty kuntouttavan työtoiminnan sopimus osana moniammatillista työllistymissuunnitelmaa. Valitsin nuoret tästä joukosta sen vuoksi, että kuntouttava työtoiminta ei ole ensisijainen toimenpide palveluiden ulkopuolelle jääneelle nuorelle. Nuoret ovat kokeneet erilaisia toimenpiteitä ja olleet yhteiskunnan määrittelemällä tavalla syrjäytyneitä, koska eivät ole edenneet meidän yhteiskunnan ja kulttuurin määrittelemien ikäsidonnaisten instituutioiden kautta.

Haastattelujen pohjana ja tukena käytin teemahaastattelua. Haastattelutapoja on monenlaisia riippuen tutkimuksen laadusta ja aineiston merkityksestä. Haastattelut voidaan jaotella strukturoituihin, puolistrukturoituihin ja ei-strukturoituihin. Strukturoitu haastattelu on yleensä lomakehaastattelu. Puolistrukturoitu haastattelu tunnetaan nimellä teemahaastattelu ja se sopii tilanteisiin, joissa kohteena ovat intiimit tai arat aiheet. Teemahaastattelussa aiheet keskittyvät aiemmin mietittyihin teemoihin mutta kysymysten muoto ja esittämisjärjestys on vapaampi. Tutkija ei voi etukäteen tietää kaikkia mahdollisia vastauksia ja se antaa mahdollisuuden esittää vastausten pohjalta täydentäviä kysymyksiä. Teemahaastattelu onkin enemmän keskustelunomainen tilanne, jossa keskustellaan ennalta sovitun teeman ympärillä. Kaikkien keskusteluiden ei tarvitse edetä samassa järjestyksessä eikä laajuudessa. (Metsämuuronen, 2003, 187–188; Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Tutkijan rooli on vetää keskustelua ja pyrkiä pitämään se haastattelun teemojen ympärillä. Tutkijan rooli helpottaa tutkijan työtä haastattelutilanteessa. Teemahaastattelun hyviä puolia on avoimelle puheelle mahdollistava vapaus. Ei – strukturoitu haastattelu eli avoin haastattelu nimitetään myös vapaaksi tai syväksi haastatteluksi. Haastattelu on silloin lähempänä keskustelua. Avoin haastattelu on hyvä silloin kun haastateltavia on vähän, henkilöiden kokemukset vaihtelevat, aiheet ovat arkaluontoisia tai liittyvät menneisyyden muisteluun. (Metsämuuronen, 2003, 187–189; Kauppinen & Puusniekka, 2006.) Teemahaastattelu edellyttää aina tutkittavaan aihepiiriin tutustumista ja perehtymistä. Haastateltavat on valittava harkiten ja heidän tilanne tulee olla tiedossa, jotta

haastattelun teemat voidaan rakentaa. Tutkimuskysymys pitää näin ollen muuttaa tutkitavaan muotoon. (Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Tämän tutkimuksen haastattelut olivat elämäkerrallisia ja väljästi strukturoituja. Nuorten kanssa keskusteltiin heidän elämäntapahtumistaan, nykyisestä elämäntilanteestaan ja asioista, joihin he olisivat tarvinneet toisenlaista tukea. Koska haastattelijoiden elämäkerrat ja taustat olivat hyvin erilaisia, rakentuivat myös haastatteluiden painopisteet haastattelun edetessä erilaisiin asioihin.

Käytin tutkimuksessani haastattelujen pohjana aiemmin valmistelemaani teemahaastattelurunkoa. Rungon taustana on ollut tutkimukseni teoria eli Daniel J. Levinsonin elämäkulkuteoria. Niin Levinsonin teoriassa kuin muissakin elämäkulkuteorioissa elämäkulkukytkeytyy yleensä isojen elämänvaiheiden ympärille, tällaisia vaiheita ovat lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Rakensin haastattelurungon teemat näitä elämänvaiheita mukaillen siten, että kävimme läpi nuorten tähänastisen elämänpolun, johon nuori sijoitti lapsuuden, nuoruuden ja varhaisen aikuisuuden. Piirsimme jokaisen haastateltavan kanssa elämänjanaan, johon sijoitettiin heidän itse kokemat vaiheet ja ikäkaudet sekä instanssien osuus niissä. Janaan palattiin aina kun kertomuksissa nousi esiin isoja elämäntapahtumia. Elämänjanaan käytettiin vain haastattelun etenemisen tukemiseen, ei tutkimuksen aineistona. Painopiste haastatteluissa oli kuitenkin nuoruusiällä ja varhaisessa aikuisuudessa. Aineiston avulla sain nostettua teoriani nuorten elämänpolun palvelu kokemusten rinnalle. Tutkimukseni tavoite ei ollut saada tilastollista yleistystä nuorten kokemuksista vaan ymmärtää nuorten institutionaalisia elämänpolkuja ja tuoda näin nuoren, palvelunkäyttäjän ääntä esille.

4.4. Aineiston analyysi sisällönanalyysin avulla

Laadullisen aineiston analyysin tavoite on lisätä tietoa tutkittavasta ilmiöstä järjestämällä aineisto selkeään ja tiiviiseen muotoon, jotta siitä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Laadullisiksi nimitetyt tutkimukset muotoutuvat Tötön(2004) mukaan aiemmista tutkimuksista ja niistä muotoutuneista teorioista, empiirisistä aineistoista ja tutkijan omasta ajattelusta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 9-20.)

Käytän tutkimuksessani aineiston analyysiin laadullista sisällön analyysiä. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Se voi olla joko yksittäinen metodi tai laajemmin ymmärrettävä analyysikokonaisuuksien teoreettinen kehys. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida kirjoitettua ja suullista kommunikaatiota. Kerätty tietoaaineisto tiivistetään sisällönanalyysin avulla siten, että voidaan tarkastella tutkittavan ilmiön tai asian merkitystä, seurauksia ja yhteyksiä. Sisällönanalyysissä tutkimusaineistosta erotetaan samanlaisuudet ja erilaisuudet. (Eskola & Suoranta 1998, 83; Tuomi & Sarajärvi, 2009; Seppänen, 2005, 144.)

Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa kolmella eri tavalla: 1) Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan tutkimusaineistosta, näiden yksiköiden avulla aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. 2) Teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä mutta ne eivät pohjaudu suoraan mihinkään valmiiseen teoriaan, teoria toimii tällöin vain apuna analyysin etenemisessä. Analyysistä voidaan tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus, joka taas voi haastaa pohtimaan uusia ajatusmalleja. 3) Analyysimenetelmä on teorialähtöinen analyysi, joka vastaavasti perustuu johonkin valmiiseen ennalta tiedettyyn teoriaan, joka ohjaa analyysin tekemistä. Käsitteistö tulee valmiina ja luokittelu perustuu aikaisempaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2009.)

Oma analyysini perustuu teorialähtöiseen analyysiin. Taustalla analyysissä ja teemahaastattelurungossa on ennalta tiedetty teoria, joka ohjaa analyysia. Teoriani on elämänkulkuteoria. Tämä teoria selittää ihmisten elämänrakennetta ja siitä muodostuvaa elämänkulkua. Elämänkulkuteoriaa käytetään viitekehyksenä kun tarkkaillaan polkuja, joita yksilöt kulkevat elämänsä aikana. Elämänkulkuteoriassa tarkastellaan sosiaalisia siirtymiä ja sitä miten eri instanssit ovat vaikuttaneet eri siirtymissä.

Aineistoni kertoo viiden nuorten elämänpolusta, siirtymävaiheista ja tapahtumista elämänkulkuteorian viitekehyksestä katsottuna. Siirtymävaiheina tarkastelen tarkemmin nuoruutta. Aineistoa analysoimalla pyrin selvittämään nuorten elämänpolkuja, sekä erittelemään nuorten kokemuksia elämäkulun tapahtumista ja palveluiden merkityksestä siinä. Aineistoni kertyi teemahaastattelun avulla. Teemojen kautta rakennettua haastattelua on suhteellisen helppo lähteä analysoimaan. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että tutkijan ennakkoon asettamat teemat eivät välttämättä ole samat kuin teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuvat aineiston sisältöä ja tutkimusaihetta jäsentäviksi. Aineiston teemoittelusta voi edetä tyyppittelyyn. (Metsämuuronen, 2003, 198–199.)

Teemahaastattelua ei tarvitse analysoida juuri tietyllä tavalla, vaikka teemoittelu ja tyyppittely onkin tavallista ja looginen jatkumo tälle haastattelutyypille. Haastattelun ja etenkin puolistrukturoidun ja ei- strukturoidun haastattelun aineisto voi olla haastavaa avata ja sitä voikin helpottaa tekemällä esimerkiksi ideakartan. Kartta voi helpottaa hahmottamaan kokonaisuuden ja sen osat yhtä aikaa sekä sen avulla voi myös nostaa esiin oleelliset ja epäoleelliset seikat. (mt.)

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroin ne sellaisinaan. Litteroinnin jälkeen ryhmitelin haastattelujen sisältöä teemahaastattelulomakkeen pohjalta. Teemat oli rakennettu elämäkulun isojen vaiheiden ympärille, joten aluksi pilkoin haastattelut teemojen lapsuus, nuoruus ja nykyhetki eli myöhäinen nuoruus/varhainen aikuisuus ympärille. Erottelin eri värien avulla kaikista haastatteluista saman teeman alle menevät asiat ja tapahtumat. Näistä muodostin kolme ideakarttaa, jokaiselle teemalle omansa. Kun jokainen teema oli omana ideakarttanaan luin haastatteluja läpi ja etsin niistä kohtia, joilla sain ideakarttaan sisältöä ja yhdistäviä tekijöitä. Yhdistäviksi tekijöiksi nousivat palvelut, joita nuoret olivat eri elämänvaiheissa käyttäneet, kokemukset palveluista ja elämänvaiheet, joissa olisivat kokeneet tarvitsevansa jotain palvelua tai toimenpidettä.

Haastatteleman nuoret ovat 20–25-vuotiaita eli sijoittuvat viitekehysesni Levinsonin teorian mukaan varhaisen nuoruuden loppupäähän sekä varhaisen aikuisuuden alkuun. Heidän nykyhetkensä on Levinsonin teorian mukaan siirtymässä elämistä. (Levinson 1978). Nuoret itse määrittelivät elävänsä nykyhetkellä varhaisaikuisuutta mikä vastaa myös teoriani käsitystä tästä elämänvaiheesta. Levinsonin elämänkulkuteorian mukaan

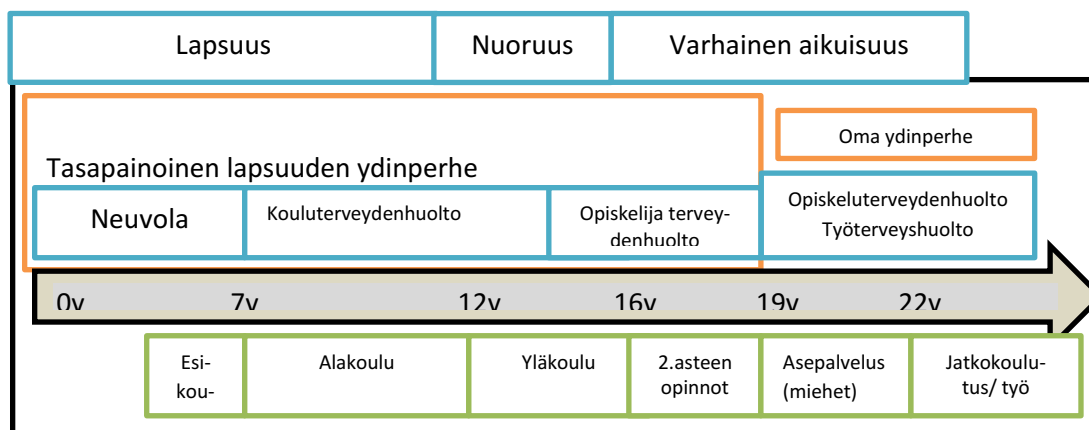
varhaisnuoruus käsittää ikävuodet 0–22 ja varhaisaikuisuus vuodet 17–45. Haastattelussa olen kuitenkin selvyyden vuoksi erotellut lapsuuden omaksi kategoriaksi, koska meidän kulttuurissa ja yhteiskunnassa elämänrakenne on paljolti ikäsidonnainen ja useat palvelut sijoittuvat elämänpolulle sen mukaan minkä ikäinen ihminen on kyseessä. (Levinson 1978, 20.)

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroin ne sellaisinaan. Litteroitua tekstiä tuli Times New Roman fontilla koko 11, riviväli 1, reunukset 2,5 yhteensä 27 sivua. Litteroinnin jälkeen ryhmittelin haastattelujen sisältöä teemahaastattelulomakkeen pohjalta. Erottelin eri värien avulla kaikista haastatteluista saman teeman alle menevät asiat ja tapahtumat. Ideakarttojen ja teemoittelun kautta olen jakanut nuorten elämänpolun osiin lapsuus, nuoruus ja varhainen aikuisuus.

5 Nuorten elämäkulku palveluiden siivittämänä

5.1. Erilaisia elämänpolkuja

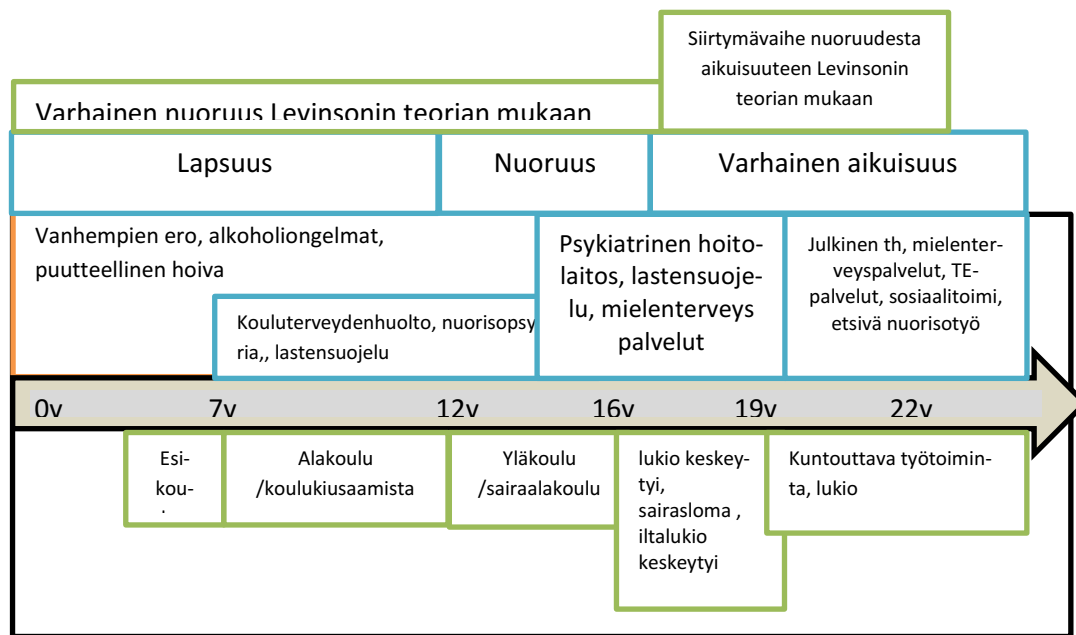
Nuorten polkuja kohti aikuisuutta määrittää siirtymien reitti, siirtymät ovat ikään kuin siltoja, joiden kautta edetään seuraavaan elämänvaiheeseen. Oheisessa kuviossa olen mallintanut nuorten odotettua polkua syntymästä tähän päivään. Tämä kuvio edustaa niin kutsuttua ideaali siirtymää, jossa nuorten polku kohti aikuisuutta etenee mutkattomasti, katkeamatta, peruspalveluihin tukeutuen. Mallina kuviossa 1 on käytetty Aaltonen ym. (2015, 75–77) nuoren elämänpolun mallinnusta. Jana on rakennettu syntymästä nykyhetkeen, tälle välille ajatellaan kuuluvan tiettyjä ikään ja elämänvaiheeseen liittyviä palveluita. Olen lisännyt kuvioon oman tutkimukseni kolme jaksoa lapsuus, nuoruus, varhainen aikuisuus ja niiden sijainnin, sillä näitä termejä käytän aineistoa analysoidessani.



Kuvio 2. Nuoren elämäkulku 1 (mukaiillen Aaltonen ym 2015, 75–77 kuviota nuoren elämäkulusta.)

Kuviosta näkyy miten polku etenee ja tapahtumat seuraavat ajallisesti toisiaan. Palveluita on käytössä sen mukaan mikä on milloinkin vallitseva instituutio elämänhetkessä.

Seuraavassa kuviossa olen mallintanut yhden haastatteleman nuoren polun vertailun vuoksi.



Kuvio 3. Nuoren elämänkulku 2 (mukaiillen Aaltonen ym 2015, 103 kuviota nuoren elämänkulusta.)

Yllä olevassa jaksossa on edellistä ideaalimallia mukailleen kuvattu erään haastatteleman nuoren polku. Kuvioon on lisätty myös Levinsonin elämänkulkuteoriaan pohjautuvat ikäkaudet. Kuvioista erottuu selvästi palveluiden määrän kasvu ja merkitys ikäjaksollisesti. Niin tämän nuoren kuin nuorten elämään yleensä, vaikuttavat monet asiat kuten lapsuuden perheen tapahtumat ja niiden seuraukset, oma tai läheisen sairastuminen. Tällaiset tapahtumat näyttäytyvät nuorten poluilla esteinä, jotka täytyy selvittää ennen kuin nuori pystyy siirtymään eteenpäin. Nuori ei siis etene mutkattomasti vaan matkan varrelle alkaa kerääntyä esimerkiksi erityispalveluita, samoin tie seuraaviin siirtymiin pysähtyy. Yhdyn Aaltonen ym. (2015, 103) toteamukseen, että näitä nuoria haastatellussa elämänkulun tapahtumat eivät mahtuneet yhteen virkkeeseen vaan kertomusta tuli monta sivua. Aineistossani avaan syvemmin sen, mitä tämän nuoren ja neljän muun nuoren elämänpolussa tapahtui, kun se ei edennyt odotusarvon mukaan ja miten palvelut vaikuttivat etenemiseen.

Aaltonen ym.(2015) jakavat tutkimuksessaan nuoret kolmeen ryhmään, joista ”elämänskolhimat” voisi kuvata myös minun tutkimukseeni haastattelemia nuoria. Aaltonen ym. kuvailevat elämänskolhimiksi nuoret, joiden elämässä on tekijöitä, jotka hankaloittavat vakavasti heidän osallistumistaan opiskeluun tai työhön. Vakaviksi ongelmiksi määritellään asunnottomuus, mielenterveysongelmat, terveysongelmat, suuret elämänmuutokset, päihteiden käyttö, oppimisvaikeudet ja perheen tuen puute. Näitä ongelmia voi olla

ajoittain kaikilla nuorilla, mutta tällä ryhmällä jokin tai jotkut asiat ovat päällimmäisenä ja vaikuttavat nuoren mieleen ja toimintaan niin että tämän ongelman alta pois hoitaminen on edellytys koulutus tai työelämään siirtymiselle tai edes sen suunnittelemiselle. (Aaltonen ym. 2015, 77.)

Muodostin haastattelemistani nuorista viisi erilaista elämäntapajanaa, jotka avaavat tekstissä nuorten kokemuksina palveluista ja niiden merkityksestä nuorten tähänastisen elämän eri vaiheissa. Aineiston analyysissä kulkee mukana Levinsonin elämäntapateoria joka selittää elämäntapaa eri siirtymien kautta. Siirtymät ja niiden elämäntapahtumat näyttäytyvät nuorten elämäntapassa.

Kaikkien nuorten elämäntapajaksen eivät asetu mitenkään normaalin ja tavallisen elämän raamiin, eivät myöskään haastattelemieni nuorten. Nuorten taustoista löytyy vaikeita kokemuksia, kuten vaikeita perheoloja, alkoholismia, huostaanottoja, kouluvaikeuksia ja mielenterveysongelmia. Tällaisten nuorten kohdalla on vaara että kuilu jo koettuna ja sen tavoitteellisen elämäntapajaksen välillä kasvaa liian suureksi. (Juhila ym. 2002, 121.) Haastateltavien nuorten yhteinen taustatekijä oli että he kaikki olivat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa mukana. Heidän kaikkien elämäntilanne oli kuitenkin erilainen kuten myös heidän taustansa. Koska haastateltavista suurin osa on tai on ollut koulutuksen ja työelämän ulkopuolella ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa, heidät voidaan ajatella syrjäytyneiksi tai huono-osaisiksi jos tulkitaan heitä esim. Myrskylän (2011) mukaan. (Palola ym. 2012, 314.)

Käytän haastattelujen sitaateissa itseäni merkillä H eli haastattelija. Aluksi esittelen lyhyesti aineistoni päähenkilöt. Nimet, iät ja taustat on muutettu tunnistamisen estämiseksi.

Kimi:

On 25-vuotias nuori mies. Kimi on adoptoitu Suomeen 4 – vuoden iässä Lähi- Idästä. Perheeseen kuuluivat isä ja äiti. Kimi oli heidän ensimmäinen adoptoitu lapsi. Hänellä oli heti alkuun vaikeuksia kielen ja kulttuurin kanssa. Koulussa hän sai oman avustajan, mutta koki että hänet on jollain tavoin hylätty ja alkoi kapinoida sitä vastaan. Kimin ensimmäiset päihdekokeilut sijoittuvat 10 ikävuoden tietämille. Kimi on ollut sijoitettuna useissa eri lastensuojelulaitoksissa, perhekodeissa ja psykiatrisilla osastoilla. Kimi on käyttänyt kovia huumeita vuosia ja ajautunut sen myötä myös rikollisuuteen. 19 – vuo-

tiaana Kimi pääsi adoptiovanhempien sukulaisten avulla katkaisuhuitoon, jossa Kimi tapasi omahoitajansa.

”se oli ensimmäinen paikka missä mä olin kuukauden selvin päin”

Tämä kerta on ollut ensimmäinen käännekohta Kimin elämässä. Nyt Kimi on 25-vuotias, ensimmäistä ammattitutkintoaan suorittava nuorimies.

Minna:

On 22-vuotias nuori nainen. Minnan vanhemmat ovat eronneet jo ennen kouluikää isän päihteidenkäytön vuoksi. Minnalla on vanhempia sisaruksia, jotka ovat korvanneet äidin roolia äidin ollessa työssä ja yksinhuoltaja. Minnaa kiusattiin alakoulussa ja hän masentui alakoulun loppuvaiheessa. Minna ei tiennyt mikä häntä vaivasi, hän oli itkuinen ja väsynyt pitkiä aikoja. Minna pääsi avun piiriin koulun terveydenhoitajan kautta. Minnalla on useita psykiatrisia hoitajaksoja takana ja hänellä on todettu kaksisuuntainen mielialahäiriö. Minna on käynyt kuntouttavassa työtoiminnassa ja aloittanut 2. asteen opinnot pariin otteeseen.

Hannu:

On 23-vuotias mies. Hannulla on isä, äiti ja veli joiden kanssa hän on elänyt koko elämän. Hannua alettiin kiusamaan koulussa kolmannen luokan alussa. Kiusaaminen loppui koulua vaihdettaessa. Hannun äiti sairastui vakavasti Hannun nuoruusaikana, isä hukutti huolet alkoholiin eikä perheessä keskusteltu äidin sairaudesta. Hannu haki peruskoulun jälkeen eri paikkakunnalle kouluun, jota kävi vuoden ja totesi, ettei se ole oma ala. Hän vaihtoi alaa ja kävi koulun loppuun. Hannu meni armeijaan, jonka keskeytti ja suoritti asepalveluksen siviilipalveluksessa.

Hannu on tehnyt joitain jaksoja palkkatyötä apupoikana. Isä hänestä tuli 20-vuotiaana ja naisuhteita on ollut lapsen äidin lisäksi muutenkin. Hannu tapaa lastaan säännöllisesti. Hän käy mielenterveysasemalla toistuvien univaikeuksien vuoksi. Nyt hän on palkkatuella työssä ja haaveilee uudesta ammatista.

Tiina:

On 20-vuotias nuori, joka on elänyt biologisten vanhempiensa kanssa lapsuuden ja nuoruuden. Tiina oli vilkas lapsi ja nuori. Hänellä on paljon kavereita. Koulu ei ole oikein koskaan kiinnostanut mutta ei silti ole ollut mitään suuria vaikeuksia koulusta suoriutu-

misessa. Tiinalla on ollut harrastuksia ja nuoruusiässä päihteidenkäyttöä kaveriporukassa. Nivelvaiheessa Tiina haki kouluun sen kummemmin asiaa miettimättä. Tiina keskeytti opinnot pariin otteeseen ja tuli sittemmin raskaaksi silloiselle poikaystäväille. Tiina hakeutui etsivän nuorisotyön piiriin ja sieltä kautta sosiaalityöntekijän avulla kuntouttavaan työtoimintaan, jota kävi raskauden loppumetreille saakka. Tiina on kokenut että sosiaalityöstä on ollut hänelle iso apu. Äitiysloman jälkeen Tiina palasi kuntouttavaan työtoimintaan. Hän asuu lapsensa kanssa kahden. Suunnitelmissa on hakea seuraavassa yhteishaussa opiskelemaan.

Salla:

On 23-vuotias nainen, tällä hetkellä Salla on kuntouttavassa työtoiminnassa. Salla on ollut koulussa koulukiusattu ja kokenut yksinäisyyttä. Salla kertoo että on joutunut katsoomaan sisarusten perään kun vanhemmat ovat olleet töissä. Hänellä ei ole koskaan ollut juuri kavereita vaan on ollut paljon kotona. Salla lähti peruskoulun jälkeen eri paikkakunnalle opiskelemaan, mutta koki ettei opinnot olleet hänen juttu ja koti-ikäväkin tuli, joten keskeytti. Sen jälkeen Salla on kokeillut muutamaa eri alaa mutta omaa ei ole vielä löytynyt. Nyt Salla asuu poikaystävänsä kanssa ja käy kuntouttavassa työtoiminnassa. Salla haaveilee perheestä sekä lähihoitajan opinnoista.

5.2. Palvelut osana lapsuuden elämänvaihetta

Haastatteluiden ensimmäinen osio keskittyi haastatettavien kokemukseen lapsuudesta. Lapsuutta ei käsitellä Levinsonin elämäkulkuteoriassa omana elämänvaiheena, vaan osana varhaista nuoruutta (ikävuodet 0–22). Tosin Levinsonin mukaan aika syntymästä noin viisivuotiaaksi on aika, jolloin ihminen irrottautuu vanhemmastaan ymmärtämällä että on erillinen osa vanhempaa. Tämä on yksilön itsenäistymisen ensimmäinen vaihe. (Levinson 1978, 5.)

Haastatteluissa ja analyysissä irrotin lapsuuden kuitenkin omaksi osioksi, jotta elämänselvittämisen ja muistelu olisi haastateltaville ja lukijalla selkeämpää. Lisäksi lapsuuden tarkastelu elämänselvittämisessä on merkittävä, sillä etenkin kuormittavat tapahtumat lapsuudessa ennakoivat tutkimusten mukaan alempaa koulutustasoa ja lisäävät riskitekijöitä kuten alkoholin ongelmakäyttöä, sekä lisäävän psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia myöhemmässä elämässä. (Koskenvuo 2010, 300.)

Haastateltavat nuoret määrittivät lapsuutensa kestäneen 0–13-vuotiaaksi. Lapsuusajan kokemukset palveluista olivat nuorilla hyvin erilaisia, riippuen siitä millaisista lähtökohdista nuori on elämänpolun aloittanut. Myös kokemukset perheestä olivat hyvin erilaisia. Eräs haastateltavista esimerkiksi kertoi että perheeseen kuului isä, äiti, sisarus ja isovanhempi. Yksi haastateltava oli adoptoitu Suomeen 4-vuotiaana. Kieli ja kulttuuriset vaikeuden astuivat mukaan elämänkulkuun jo hyvin varhaisessa vaiheessa ja sitä mukaan useita palveluita tuli osaksi nuoren elämää jo lapsuudessa.

Kimi: ”Olikohan kaks vuotta ku yritin opetella suomea ja sitten mää unohin oman kieleniki siinä vaiheessa, sitten 7-vuotiaanan alko tulla kaikkea ja mut pukattiin sitten aina eri paikkaan.”

Nuorten elämänkulkuun oli kuulunut myös perhe- elämään liittyviä muutoksia ja kriisejä. Nuoret kertoivat vanhempien avioerosta ja sairastumisesta. Sairastuminen on kohdannut sekä nuorta itseä että vanhempia. Kriiseihin nuoret ovat liittäneet turvattomuuden tunteen- sekä vanhemman että oma, sekä näihin liittyvää turvattomuuden tunnetta. Haastateltavat kuvailivat lapsuuttaan mm. seuraavasti:

Minna: ”Lapsuus oli tuskaisaa, koska isä oli alkoholisoitunut ja väkivaltainen kännissä että se oli aika hankala lapsuus.”

Osa haastateltavista oli elänyt lapsuuden omien biologisten vanhempien kanssa ja heidän vanhemmat ovat edelleen naimisissa. Näiden nuorten elämään oli lapsuudessa kuulunut myös muiden lähisukulaisten tiivis yhteisö ja nuorten elämänkulku on edennyt ideaalimallin mukaan pitkälle, jopa varhaiseen aikuisuuteen asti.

Tiina: ”Perheeseen kuulu äiti ja isä ja sisko ja sedän muksut.”

Nuoret itse kokevat että elämän lähtökohdat ja lapsuuden asiat ovat vaikuttaneet heidän myöhempään elämäänsä ja heidän ihmissuhteisiinsa.

Minna: ”Se lapsuus se oli niin hankala ja siitä koitu sitku niinku nytki tai siitä on koitunu nuoruusikäänkin paljon asioita ja oon kohdellu ihmisiä huonosti ja jopa tehny rikollisia asioita eli en kyllä kiinni jääny mut, en nyt kerro mitä.”

H: Koet että sun lapsuus on vaikuttanu sun myöhempään elämään

Minna: ”Mä koen, että mä oon sairastunu kaksuuntaseen mielialahäiriöön. Mää oon lukenu ja mulla on kyllä perintötekijänä alttius mutta siellä luki

että jos lapsuus on ollut vaikea niin hyvin varmasti se kaksuuntanen sieltä puhkeaa.”

Palveluita, joita nuorten elämään oli kuulunut, löytyi runsaasti, riippuen juuri lähtökohdista. Nuorilla oli kokemusta nuorisotyöstä, poliisista, lastensuojelulaitoksista, lasten- ja nuortenpsykiatrisista laitoksista jo ennen varsinaisen nuoruuden alkamista. Nuorista osa on aloittanut päihteidenkäytön jo ennen 13-ikävuotta ja päihteet ovat olleet osa nuoruutta. Kovia huumeita oli nuorista käyttänyt yksi.

Kimi: ” Mää taisin olla 11 tai mitähän se oli, monessa eri laitoksessa ja perhekodissa olin ja siinäähän tuli sitten huumeet mukkaan.”

Kaikki haastateltavat ovat käyneet suomalaisen peruskoulun ja osa ollut päivähoiton piirissä. Peruskoulun ja päivähoiton palvelukokemuksia ei eritelty mutta peruskoulussa kiusaamisesta oli kaikilla haastateltavilla kokemusta, joko kiusattuna tai itse kiusaajana. Kiusaamiseen oli puututtu peruskoulussa rehtorin ja kuraattorin toimista.

5.3. Palvelut osana nuoruuden elämänvaihetta

Varhaisaikuisuuden siirtymävaiheessa nuori irrottautuu vähitellen vanhemmistaan ja arvioi itseään kulttuuristen ja muiden yhteiskunnan vaatimusten mukaisesti. Nuori elää dream - vaihetta eli unelmoi tulevasta, tekee valintoja sen mukaan ja rakentaa samalla omaa uutta itsenäistä identiteettiään. (Lehtinen ym. 2007; Levinson ym. 1978.) Nuoruuden haastateltavat määrittivät ikävuosille 12–16. Nuoret kertoivat hyvin erilaisia kokemuksia nuoruudesta, osalla nuoruus oli vaikea johtuen mielenterveyden haasteista, rajattomuudesta ja päihteidenkäytöstä.

Palveluita, joita nuoret olivat käyttäneet, olivat kouluterveydenhoitaja, nuorisotyö, etsivä nuorisotyö, nuorten päihdetyöntekijä, sosiaalityöntekijä, kuntouttava työtoiminta, poliisi, nuorten psykiatria, nuorten psykiatriset laitokset, päihdelaitokset, lastensuojelulaitokset, kouluterveyshuolto, kuraattori ja oppilaanohjaus.

Yhteneväisyyttä löytyy nuorten nivelvaiheesta, eli peruskoulun päättymisen ajankohdasta. Yksi nuorista ei hakenut lainkaan 2. asteen opintoihin, neljä muuta keskeytti aloittamansa opinnot ensimmäisen vuoden aikana, kaksi nuorista aloitti kolme kertaa

uuden alan ja kaikki keskeytyivät. Yleisin syy keskeyttämisiin oli se, etteivät opinnot kiinnostaneet koska alavalinta oli väärä.

Tiina: ”Mulla ainaki oli lähihoitajapuoli ekana mutta emmää muista mitä muuta mää on sinne yhteishakkuun laittanu. Ei se ollu mitenkään semmonen että mää oisin sinne halunnu, mutta se oli vaan semmonen ku emmää tienny minne mää oisin hakenu niin se oli vähä semmonen pakonomanen että jotaki nyt siihe kuitenkin laittaa...no olinhan mää siellä puoli vuotta kuitenkin.”

Yhteiskunnan instituutiot ja niiden asettamat mallit ohjaavat elämäntietoa. Nuorten kohdalla voidaan jopa käyttää muotoa pakote, kun halutaan nuorten etenevän tiettyä lineaarista polkua, sillä alle 25-vuotiaat ammatittomat nuoret eivät saa työmarkkinatukea ilman toimenpiteisiin osallistumista, lisäksi heidän toimeentulotukensa perusosaa voidaan leikata. (Kojo, 2012, 97.) Saikkonen ym. (2015, 60) mukaan tällainen pakottaminen ei nuorten kohdalla toimi. Päinvastoin, nuoria tulee tukea miettimään omia ongelmiaan ja niiden syitä, omia oikeuksiaan ja palveluita joista heille voisi olla hyötyä. Nuoren syyllistäminen ja negatiivinen palaute erilaisiin toimiin (kuten etujen leikkaaminen) ei tue nuoren osallisuutta yhteiskuntaan.

Mielenterveyspalveluilla tarkoitetaan tässä nuorisopsykiatrian avo- ja laitospalveluita. Nuorisopsykiatria on tarkoitettu pääsääntöisesti alle 18-vuotiaille, tätä ennen palveluita saa lastenpsykiatrisesta hoidosta. (Paakkonen, 2013). Haastattelemillani nuorilla mielenterveyspalvelut ovat olleet osa elämää jo ennen nuoruusikää, osalla palvelu on vasta varhaisaikuisuudessa aktivoitunut.

Lastensuojelun sosiaalityötä on näiden nuorten kohdalla tapahtunut kodin ulkopuolelle sijoittamisen toimenpitein. Laitoskokemuksista ensimmäiset sijoittuvat jo lapsuuteen ja myöhäisimmät ovat päättyneet vasta täysi-ikäisenä. Kokemukset ovat näin ollen pitkiltä aikaväleiltä.

5.4. Palvelut osana varhaisaikuisuutta

Suomessa nuori aikuisuus ei ole ollut tutkimuksellisesti suosittu kohde, se on jäänyt sosiaalityön ja nuorityön käytännöissä ja tutkimuksissa marginaalin asemaan. Sosiaalityö keskittyy enemmänkin lastensuojelullisiin seikkoihin ja nuorisotyö murrosiän mo-

lemmin puolin oleviin nuoriin. Sosiaalityössä nuoret aikuiset kohdataan aikuisina. (Juvonen 2013, 327–329.)

Haastatteluhetkellä nuoret ovat 20–25-vuotiaita. Levinsonin(1978,7) mukaan he elävät siirtymävaihetta nuoruudesta aikuisuuteen, ovat sillalla. Kaikki haastateltavat nuoret asuvat jo omissa kodeissaan ja osalla on oma perhe. Levinsonin mukaan aikuisuuteen astumisvaihe on vanhemmista lopullista irrottautumista ja oman elämän rakentamista, aikuisuuden tuoman vastuullisuuden opettelua. Hurjimmat haaveet ja unelmat aikuisuudesta karisevat ja elämää näkee realistisemmassa valossa.

Kaksi haastateltavista käy ammatillista koulutusta, yhdellä on ammatti ja kaksi käy kuntouttavassa työtoiminnassa. Palveluita, joita nuoret tällä hetkellä käyttävät ovat; kuntouttava työtoiminta, työpajan yksilönohjaus, mielenterveystoimisto, TE - toimisto, sosiaalityö, etsivä nuorisotyö, lastenneuvola, lastenvalvoja, A - klinikka ja 2. asteen opinnot. Seuraavan osioon olen avannut niitä nuorten palveluita, joita nuoret ovat haastateluissa useaan otteeseen maininneet. Tällaisia olivat: nuorten työpajatoiminta, kuntouttava työtoiminta, nuorten sosiaalityöntekijä, päihdetyöntekijä ja etsivä nuorisotyö.

Nuorten työpaja on paikka, jossa opetellaan tekemällä oppimisen kautta työntekoa. Työpaja valmennuksen aikana opetellaan työn lisäksi arjenhallintaa sekä parannetaan työn- ja koulutuksen hakutaitoja. Työpajoilla on selkeimpinä menetelminä työhönvalmennus ja yksilövalmennus. Työhön valmennuksen avulla kehitetään työkykyä ja opetellaan työelämän taitoja. Yksilönvalmennus keskittyy toimintakyvyn ja arjenhallinnan kehittämiseen. Työpajat ovat nuorille hyviä paikkoja työelämätaitojenopetteluun ja aikuistumiseen arjenhallintataitoineen. (Opetusministeriö/työpajatoiminta.)

Tiina:” Kyllä tää paikka (nuorten työpaja) missä mää oon niin kyllä mää tuun täällä toimeen ja ohjaajista tulee läheisiä. Mun oli tosi helppo tulla tänne, ko otettiin heti vastaan sillain ja oli helppo samaistua.”

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain 17§ (finlex.fi) mukaista sosiaalipalvelua ja järjestäminen perustuu viranomaiseen tekemään päätökseen. Kuntouttava työtoiminta on oltava asiakkaan osaamisen, työ - ja toimintakyvyn kannalta mielekäästä ja tarpeeksi vaativaa sekä parantaa asiakkaan elämänhallintaa. Työtoiminnan sisällön tarkempi suunnittelu on asiakkaan, sosiaalityöntekijän ja TE - toimiston virkailijan välinen asia.

H: ” Olitko millaisella sopimuksella työpajalla?”

Kimi: ” Kuntouttavalla. Olin silloin aika hyvässä kunnossa. Silloin se niinkö alko että testataan jaksanko määhän käy koulua.”

Kuntouttavalle työtoiminnalle asetetaan tavoitteet aina asiakkaan tilanteen mukaan. Tavoitteet voivat liittyä arkirytmiin tai esimerkiksi siihen että asiakas tulee joka päivä tiettyyn kellonaikaan paikalle tai että asiakkaan elämään saadaan sisältöä. (mm. Karjalainen & Karjalainen, 2010, 39.) Saikkosen ym.(2015) mukaan pitäisi paneutua siihen minkälaisia yksilöllisiä prosesseja työtoiminta tuottaa, esimerkiksi itsetunnon kohottamisen suhteen. Esimerkkinä työtoiminnan vaikutuksen tutkimisesta on Valtakunnallisen työpajayhdistyksen arviointijärjestelmä nk. sosiaalisen vahvistamisen Sovari-mittari 2012–2016. Järjestelmän avulla pyritään keräämään tietoa toiminnan vaikuttavuudesta nuorten omasta kokemuksesta käsin. (Työpajayhdistys; Saikkonen ym. 2015, 5–16.)

Nuorten sosiaalityöntekijä on mukana kaikkien aineistoni nuorten nykyhetkessä. Sosiaalityöntekijän koetaan olevan positiivinen tuki heidän elämässään. Sosiaalityön asiakasnuorten tilanteet ovat erilaisia, työskentely lähtee aina nuoren yksilöllisistä tarpeista ja omista tavoitteista. Motivaatio, uudet asiat ja tilanteet sekä usko tulevaisuuteen ovat voimavaroja jotka usein puuttuvat nuorilta. Nuorten lähtökohdat ovat erilaisia, toisilla on perhe- ja ihmissuhteet ovat kunnossa ja toisilla niitä ei ole lainkaan. Nuorten kanssa tehtävässä sosiaalityössä käytössä on erilaisia menetelmiä kuten verkostotyö. Saikkosen (ym. 2015) mukaan perinteisiä menetelmiä ovat mm. keskustelu, ohjaus ja neuvonta, joiden avulla etsitään nuoren tilanteeseen ratkaisuja ja voimavaroja. Pääpaino nuoren kanssa tehtävässä sosiaalityössä on vuorovaikutus. Käytännössä työ on paljolti nuoren oman ajattelun aktivoimista, eteenpäin työntämistä, eri toimintojen esittelyä ja nuoren rohkaisemista. (Saikkonen ym. 2015, 49.)

Etsivä nuorisotyö on erityisnuorisotyötä, jonka tavoitteena on olla läsnä nuorten keskuudessa ja tarjota mahdollisuus turvalliseen ja luottamukselliseen aikuiskontaktiin. Etsivä nuorisotyö etsii nuoren kanssa vastauksia nuoren mieltä askarruttaviin kysymyksiin ja auttaa nuorta saavuttamaan tarvitsemansa palvelut. Etsivän nuorisotyön kohdeyhmän nuorilla on yleensä laaja-alaisia ja pitkittyneitä vaikeuksia elämässään. Lisäksi elämänsä siirtymissä voi olla katkoksia, johtuen esimerkiksi irrottautumisesta vanhemmista ja lapsuuden kodista, taloudellisesta riippumattomuudesta, itsenäisessä asumisesta ja sosiaalisissa suhteissa. (Opetusministeriö; Juvonen 2013, 328.) Etsivän työn

ensisijaisena tehtävänä onkin auttaa näitä alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella tai jotka tarvitsevat tukea saavuttaakseen tarvitsemansa palvelut. Etsivä nuorisotyö tarjoaa nuorelle varhaista tukea, jos nuori sitä itse haluaa. (Opetusministeriö: etsivä nuorisotyö.) Nuoren itse ottama yhteys etsivään nuorisotyöhön oli kahden nuoren taustalla palveluiden piiriin pääsemisessä.

H: ”Mistä sait tietoa palveluista?”

Tiina: ” No mää ainaki sain sossusta ja sitten etsivästä nuorisotyöstä tuli aika paljon kaikkee.”

Tärkeintä etsivässä työssä on saavuttaa ne nuoret, joita muu viranomaisverkosto ei syys-tä tai toisesta tavoita tai jos nuori on vaarassa jäädä yhteiskunnasta ja palveluverkostosta ulkopuolelle. (Opetusministeriö: etsivä nuorisotyö.) Etsivää nuorisotyötä toteutetaan aluehallintoviraston vuosittaisella rahoituksella. Vuonna 2015 etsiviä oli Suomessa 555 ja he tavoittivat yhteensä n. 18900 nuorta. Tavoittamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa etsivä nuorisotyöntekijä on käynyt nuoren kanssa keskustelua henkilökohtaisella tasolla ja selvittänyt tämän elämäntilannetta. (Bamming & Hilpinen 2016, 10).

6 Nuorten kokemukset palvelujen vaikutuksesta heidän elämänpolkuunsa ja valintoihinsa

6.1. Nuorten kokemuksia palveluiden vaikutuksesta lapsuudessa

Haastateltavilla nuorilla oli hyvin paljon kokemuksia erilaisista palveluista eri elämäntapa- vaiheissa. Tässä luvussa kokoan nuorten omia kokemuksia siitä, miten heidän elämäänsä merkittävästi mukana olleet palvelut ovat vaikuttaneet heidän elämänpolkuunsa ja siihen liittyviin valintoihin. Myös Marjatta Martin (2015, 109) tutkimuksen mukaan nuoren muutosvaiheessa saatu tuki vahvisti nuoren kokemusta itsestään. Nuoret myös toivat esiin sen, että aiemmat elämäntapahtumat vaikuttavat nuoren nykyiseen toimintaan sekä tulevaisuuden suunnitteluun.

Koska haastattelemieni nuorten polut ovat edenneet mutkikkaampia reittejä, ei ollut yllätys että koulunkäyntiä lukuun ottamatta nuorten elämään vaikuttaneet palvelut ovat olleet erityisiä. Asioita ja palveluita, joista haastateltavilla nuorilla oli kokemuksia jo lapsuudessa, liittyivät koulunkäyntiin (peruskoulu, koulukiusaaminen), mielenterveys- palveluihin ja lastensuojelun sosiaalityöhön, erityisesti laitoshoitoon. Olen nostanut näiden otsikoiden alle nuorten kokemuksia ja muuta tutkimuksellista tietoa palvelusta.

Koulunkäynti

Lapsuudessa suurin osa palveluista on keskittynyt peruskouluun ja sen ympärille. Näitä palveluita olivat mm. koulukuraattori, erityisopetus ja terveydenhoitaja. Peruskoulussa esiin nousi kokemuksia oppimisvaikeuksista ja siitä miten niihin puututtiin.

Salla: ”Mulla todettiin sanallisen ymmärtämisen vika, se sitten vaikutti sanallisissa tehtävissä ja äidinkieleessä, mutta ne vaan sillai helpotettiin, mut ei mukautettu. Kyllä sen vieläki huomaa, ettei aina ymmärrä lukemaansa. Se pittää sen seittemän kertaa lukea, että ymmärtää.

Kimi: ”Mm..mut laitettiin aina erityisluokkaan koska mun kieli oli eri ja tietenki ne tehtävät kun mä en ymmärtäny niitä ja keskittymisvaikeuksia jajaja tämmöstä.”

H: mitä niille tehtiin?

Kimi: ”Ei oikeestaan mitään..mulle tuli kouluavustaja mutta enpä mä välittäny siitä.”

Opiskelu ja koulunkäyntivaikeuksiin on puututtu, mutta puuttuminen tai sen muoto ja tavoite, ei ole tullut nuorille silloin selväksi. Heihin on kohdennettu toimenpiteitä mutta sillä ei ole ollut nuorelle merkitystä.

Koulukiusaamisesta on tehty useita tutkimuksia ja koulukiusaamisen vaikutuksia myöhempään elämään on selvitelty niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Amerikkalainen pitkällä aikavälillä tehty kohorttitutkimus selvittää, että kiusaamisen kohteeksi lapsena joutuneet sairastuvat ahdistushäiriöihin aikuisuudessa useammin kuin ne, jotka eivät ole kokeneet kiusatuksi tulemistä. (Copeland ym. 2013.) Koulukiusaaminen oli ollut kaikkien haastateltavien lapsuudessa mukana tavalla tai toisella ja nuoret kertovat sen myös vaikuttaneen heidän elämäänsä silloin kun sitä tapahtui.

H: puuttuko sinun kiusaamiseen esim. kuraattori?

Hannu: ”no määhän menin rehtorille sanomaan ja siitä niinku puhuttiin ja näin, mutta se jatku edelleen, ei se vaikuttanu millään...kun siinä oli niissä kiusaajissa se yksi joka johti sitä- kesti siihen asti kun tuli tää koulun vaihto...olikhohan se vitosluokalla, ku me lähetettiin toiseen kouluun, niin sitte helpotti.”

Salla: ”helposti siitä pääsi kun anto mennä toisesta korvasta sissään ja toisesta ulos, sillai pärjäsin. Ei ollu mitenkään fyysistä, enemmänkin henkistä.”

Minna: ”Määhän olin koulukiusaaja ala-asteella. En ollu se alottaja vaan menin mukkaan jos jottain alettiin kiusata. Olin niin paha suustani että sain kaikki itkemään”

Kaikilla haastattelun nuorilla, joilla oli kokemusta kiusaamisesta, on ollut tai on edelleen hoitosuhde mielenterveyspalveluihin. Se, miten kiusaamiseen on puututtu, on vaihdellut, samoin kuin se miten puuttuminen on vaikuttanut kiusaamisen jatkumiseen.

Mielenterveyspalvelut

Nuorten mielenterveysongelmat ovat puhuttaneet medioissa viime vuosina runsaasti ja eri tahot ovat tehneet ilmiöstä tutkimuksia mm. Terveystieteiden – ja hyvinvointilaitos (THL) sekä Nuorisotutkimusverkosto, näistä tutkimuksista mainittakoon Suomi-nuorten kasvuympäristönä 2016, jossa on seurattu 25 vuotta nuorten kasvamista aikuisiksi.

Mielenterveydenhäiriöt ovat yleisiä ja usein ilmaantuvatkin ensimmäisen kerran juuri nuoruudessa. Nuoren mielenterveyden tilaa tarkastellaan nuoren toimintakyvyn kautta. Miten nuori suoriutuu koulusta, turvallisuudestaan, ihmissuhteistaan ja terveydestä. Kun

mielenterveydenhäiriöt ovat vakavia, nuoren kehitys voi pysähtyä. (Marttunen ym. 2013.)

Kun kehitys ei etene, nuoren elämänsä kulku ei etene, eikä siirtymistä seuraavaan vaiheeseen tapahdu. Mielenterveyden haasteet ovat olleet läsnä haastateltavien nuorten elämässä eri vaiheissa. Haastatteluissa Minna kertoi oman kokemuksensa mielenterveyden järkkymisen alkumetreiltä. Hän on hakeutunut peruspalveluun eli kouluterveydenhoitajalle, joka on ottanut huolen tosissaan. Terveystenhoitaja on toiminut kuten ”kopin ottajat” ja Minna pääsi tarvitsemansa hoidon piiriin.

Minna: Mä luin yhdestä nuorten lehestä masentuneesta ihmisestä, josta oli juttu niin tuota sitten mä ymmärsin että sitä mä sairastan ja mulla on aika vakavakin semmonen ja sit mä hakkiin apua...että menin ihan itkien terveydenhoitajan luo koulussa ja sanoin että tartten ammattiapua että mä en kestä enää.”

Koulu - ja opiskelijaterveydenhuollolla onkin keskeinen rooli nuoren mielenterveysongelmien tunnistamisessa ja avun piiriin saattamisessa, sillä nuori itse harvoin tunnistaa mistä hänen tilassaan on kyse. Nuoren käytöksen muutokset, esimerkiksi eristäytyneisyys, koulunkäyntivaikeudet tai toimintakyvyn yhtäkkiset muutokset ovat hälytyskelloja, joihin aikuisten tulee reagoida ja ohjata nuori avun piiriin. (Marttunen ym. 2013, 14.)

Lastensuojelun sosiaalityö

Avioerot, koulukiusaaminen, päihteet ja sairaudet loivat haastateltavien nuorten elämään epävarmuutta, epäluottamusta ihmisiin ja turvattomuutta eri tavoin jo lapsuudessa. Lastensuojelun sosiaalityö on ollut haastateltavien nuorten elämässä mukana sen kaikista viimesijaisimmalla keinolla eli kodin ulkopuolelle sijoittamisella ja huostaanotolla. Näiden toimenpiteiden taustalle tarvitaan tilanteita ja tapahtumia, joissa lapsen kehitys ja terveys ovat vakavasti vaarantuneet. (mm. Heino & Johnson 2010, 266).

Kaikkien palveluiden merkityksestä ei välttämättä ole edes kerrottu lapsille. Nuoret kertoivat, että näillä asioilla on ollut merkitystä heidän myöhempään ihmissuhteisiin ja sitoutumiseen.

Kimi: ”Muistan semmosen yhen että istuin autossa ja sit mä yritin kysyä äitiltä että miksi mun pitää mennä tonne (lastenkoti) ja mä olin sen verran pieni että mä en ymmärtäny niistä mitään.”

Kimi: ”Mut pukattiin sitten aina eri paikkaan ja silloin mulle tuli semmonen tunne et mut aina hylätään.”

Nuorten sijoittamista lasten- ja nuortenkotiin tai – laitoksiin on tutkittu aika paljon. Näissäkin tutkimuksissa on noussut esiin sama asia, eli lapsi tai nuori ei ole välttämättä tiennyt miksi hänet sijoitetaan ja mikä on sijoituksen tavoite. (Kivistö 2006, 62–63). Kimi kertoi haastatteluissa, että hän on vasta myöhemmin ymmärtänyt syyt sijoitukselle.

Kimi on ollut sijoitettuna useisiin lasten – ja nuortenlaitoksiin. Tarja Heinon ja Marianne Johnsonin (2013, 281–285) katsaus lastensuojelun seurantatutkimukseen kertoo, että etenkin nuoret miehet, jotka ovat olleen sijoitettuina laitoshoidossa, kiinnittyvät heikosten yhteiskuntaan ja ovat ns. syrjäytyneitä. Näistä nuorista miehistä 80 % on vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta vielä 23–24-vuotiaana.

Minna on ollut sijoitettuna kahteen eri nuorten psykiatriseen laitokseen mielenterveyden vuoksi 14–20 ikävuoden välillä. Lasten- ja nuorten psykiatriset hoidot ovat erikoissairaanhoidoa. Osastohoidossa hoidetaan ja tutkitaan lapsia ja nuoria, joilla on psyykkisiä oireita. Hoitajaksot voivat olla pitkiä ja siksi perusopetuskin järjestetään tarvittaessa sinne. (Paakkonen, 2012, 34.) Nuorisopsykiatria on Minnan elämässä edelleen mukana. Nykyisin sen piiriin voi kuulua 22-vuotiaaksi asti. (mt.34.)

6.2. Nuorten kokemuksia palveluiden vaikutuksesta nuoruudessa

Nuorten kanssa keskustellessa suurimmat vaikutukset nuoren polkuun olivat tapahtuneet ns. nivelvaiheessa eli peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisessä. Yhtä lukuun ottamatta muut haastattelun nuoret eivät ole nivelvaiheessa eivätkä sen jälkeen löytäneet omaa opiskelualaa. Palveluita, jotka vaikuttivat nuorten elämään nuoruuden, 12–16 iässä (joka on verrattain lyhyt aika iällisesti) olivat; koulunkäynti (erityisesti nivelvaihe), mielenterveyspalvelut ja lastensuojelun sosiaalityö.

Koulunkäynti ja nivelvaihe

Nuorilla oli erilaisia kokemuksia osittain peruskouluun ja osittain nivelvaiheeseen liittyvistä palveluista. Nivelvaihe ei ole keneltäkään haastateltavista sujunut mutkitta tai

yhteiskunnan odotusten mukaan. Koulutusjärjestelmämme tavoite on ohjata nuoret peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen. Nuorisotakuun koulutustakuu on pyrkinyt tehostamaan tätä siirtymävaihetta, siten että jokaiselle peruskoulun päättävälle taataan 2. asteen jatko-opiskelupaikka. Nuoret toivat haastatteluissa esiin useita asioita, jotka vaikuttivat heidän alavalintaansa ja jatko-opintoihin, mikään niistä ei liittynyt mielenkiintoon jotain tiettyä alaa kohtaan. Nuorten opintojen ohjauksessa tulisikin entistä enemmän huomioida ajankohdat ja yksilölliset tekijät, jotka vahvistavat nuorten voimavaroja hakeutua koulutukseen. (Ristikari, Törmäkangas ym. 2016, 21).

H: Miten sun mielestä 9lk:lla tuotiin niitä vaihtoehtoja eri ammateista tai kouluista?

Tiina: ”Musta se oli huono, lyötiin semmonen vihko kouraan ja sitten sieltä koulusta kävi, ammattikouluista, mut ei korkeemmasta. Että ite pitä lähteä kyseleen mutta niitä kouluja ei sillai tuotu esille.”

H: kävittekö tutustuun eri kouluihin?

Tiina: ”Kävin mää ainaki siellä lähihoitaja ja sitten käytiin lukiossa.”

H: Kuinka paljon tulevista ammateista puhuttiin?

Tiina: ”hirveen vähä...se oli joko silleen, että lukio tai ammattikoulu, mut ei tarkemmin. Panostettiin siihen lukioon.”

Peruskoulun oppilaanohjauksella on suuri haaste saada nuoret kiinnostumaan omasta tulevaisuudestaan. Nuoret kaipaavat lisää vaihtoehtoja, tietoa ammateista ja niiden sisällöstä. Tietoa on varmasti ollut tarjolla mutta nuoret eivät ehkä ole kyenneet sitä soveltamaan. Usein nuori hakeutuu vaan jollekin alalle ammattikouluun ja huomaa opiskelun edetessä, että ala ei ole ollenkaan sitä mitä nuori on kuvitellut. (Hyyrykoski 2015, 39–42).

Haastateltavista kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat keskeyttäneet opinnot yhden tai useamman kerran. Keskeyttämishetkellä nuorille on tarjottu ohjausta mutta se ei ole vaikuttanut nuorten valintaan.

H: Oliko teillä keskeyttämishetkellä mitään puhetta esim. opon kanssa opiskelusta?

Salla: ”No mulla ainaki oli silloin roissa, se opo yritti saaha mua jäämää. Mutta mää sannoin, että välimatka kottiin on liian pitkä, että mää haluan olla kotona. En mää osannu olla siellä.”

H: Onko missään vaiheessa tehty mitään ammatinvalinnan testejä?

Salla: ”On tehty, mulle tuli käytännöllinen.”

Salla: ”No mä kävin sannon ja sitten kysyttiin oonko aateltu mittään ja sitten kerroin niin sain vaan siirron eri paikkakunnalla eikä tarttenu erota.”

H: Entä sitten sen vaatetusalan jälkeen?

Salla:”Joo silloin kyseltiin perään mut sanoin että mua ei kiinnosta enää ollenkaan kun mun ois pitäny niitä ykkösiä opettaa kun olin vanhempi...enkä mä pystyny siinä repeämään kun oli omatki, oisin mä siellä mielelläni käyny mutta se oli semmosta pakonomasta.”

Aaltosen ym. (2015) mukaan oppimisvaikeuksiin, arjenhallintaan ja sen vaikeuksiin sekä poissaoloihin pitäisi löytää jo peruskoulussa ratkaisuja. Määtän & Määtän (2015, 11) mukaan toisella asteella vastuu nuorten ohjauksesta on opettajilla ja opiskelijahuollolla. Erityisen tärkeää on huomioida opintojen alkuvaihe ja tehdä entistä enemmän yhteistyötä matalan kynnyksen toimijoiden kuten etsivän nuorisotyön kanssa. Varhaisella puuttumisella voidaan tässäkin vaiheessa tunnistaa nivelvaiheen riskipaikat. Mikäli nuori tukitoimista huolimatta keskeyttää opinnot, on nuoren kanssa etsittävä muita vaihtoehtoja. Vaihtoehto voi olla uusi koulupaikka, työkokeilu työpajalla tai TE- toimiston muut palvelut.

Kaverisuhteet ovat nuorten sosiaalista pääomaa, joka on tuki ja turva elämänvalinnoissa. (Henriksson 2016, 20). Kaverit merkitsevät paljon ja kaverisuhteilla voi olla vaikutusta myös koulutusvalintaan. Esimerkiksi Tiina lähti yhdessä kaverin kanssa opiskelemaan eri paikkakunnalle, ja kun toinen halusi keskeyttää, keskeytti toinenkin.

Salla: ” Oli mulla sillai kavereita, ei mulla kauheesti, mutta pari kolme, joiden kanssa pysty oleen. Mutta nyt vanhempana niitä ei ole kettään ollu enään peruskoulun jälkeen.”

Toisaalta kavereiden puuttuminen on voinut vaikuttaa itsetuntoon ja valintoihin, kuten Sallalla joka keskeytti opinnot uudella paikkakunnalla koti-ikävänsä vuoksi. Nuorten kaverisuhteiden merkitystä esimerkiksi ammatinvalintaan on tutkinut mm. Tolonen (2009.)

Mielenterveyspalvelut

Lasten ja nuorten mielenterveysongelmien tunnistaminen alkaa yleensä jonkun läheisen aikuisen huolesta. Harvoin on niin, että lapsi tai nuori tunnistaa itse ongelman. (Paakkonen 2013, 38.) Matalan kynnyksen palveluilla voidaan myös lapsen ja nuoren omaa palveluun hakeutumista helpottaa. Myös opinnoissa pysymistä voidaan tukea oikeaan ai-

kaan tarjotuilla riittävillä mielenterveyspalveluilla muiden sosiaali - ja terveyspalveluiden lisäksi. (Aaltonen ym. 2015).

Salla: ”Edellinen viikonloppu mä olin keränny kaikki lääkkeet mitä löysin sohvalle ja soitin mielenterveyspuhelimeen, että niinku mitä mä teen kun mä oon ottamassa kaikki nää lääkkeet mitä löysin? Että otanko ne, vai mitä mun pitää tehdä, että saan apua? ”

Auttava puhelin on Sallan tapauksessa ollut merkittävässä roolissa. Sallaa on kuunneltu ja annettu ymmärrettävät ohjeet miten toimia. Myös ensimmäinen kohtaaminen lääkärin kanssa on merkittävä jatkohoidon kannalta.

Salla:”Niin ne sano, että heti pitää mennä lääkärille. Mää aloin sitten käymään psykologilla ja hän ehdotti että menisin psykitriseen sairaala hoitoon. Siellä mä kävin kolme kuukautta ja kävin sairaalakoulua siellä ja se meni tosi hyvin ja jaksoin käyä koulun loppuun ja sain ihan hyvän keskiarvon.”

Nuorten mielenterveyspalveluita on nykyisin tarjolla enenevässä määrin nuorten luonnollisessa ympäristössä, sosiaalisessa mediassa. Niin facebookissa, instagramissa, twitterissä kuin aikanaan jo irc – galleriassa ja happohotellissa on soluttautuneita nuorisotyöntekijöitä, joita on helppo lähestyä myös anonymisti. Nuorisotyöntekijät ovat matkailukynnyksen auttajia ja ohjaajia, jotka ovat nuorisokulttuurin ja nuorten asioiden asiantuntijoita ja ajan tasalla ilmiöistä. (Verke, 2014.)

Lastensuojelun sosiaalityö – laitoshoido

Kimi on viettänyt suuren osan elämästään erilaisissa lastensuojelulaitoksissa. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät kunnat sekä yksityiset palveluntuottajat. Toimintaa säädelään muun muassa lapsenhuoltolain ja lastensuojelulain. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983; Lastensuojelulaki 57§-60§).

Kimi: ”Perhekodit oli tosi väkivaltaisia. Kaikki puut kaadettiin käsin vaikka lapsia ei saa käyttää työhommissa. Työntekijöitten kanssa tapeltiin. Mä oli karkuteillä 4kk eli sillai helppo paikka. Kävin välillä vaan syömässä ja nukkumassa ja lähin takas.”

Kimin kokemukset ovat karun kuuloisia ja kertovat siitä todellisuudesta mistä on hyvin vähän kirjoitettu, saati tutkittu. Puurinen & Laitala(2016) tutkivat Suomessa sodan jälkeiden koulukodeissa kasvaneiden kokemuksia ja myös siinä nousi esiin useita vaiettuja

kokemuksia. Sarianne Reinikainen toi myös väitöskirjassaan esiin nuorten kokemuksia nuorisokoti elämästä. Myös näissä tuloksissa oli nuoria, joille syystä tai toisesta nuorisokotiaika on ollut painajainen tai muutoin ikävä kokemus. (Reinikainen 2009, 54.) Miten paljon tällainen menneisyys jättää jälkiä nuoreen ja vaikuttaa myöhempään elämänkulkuun sekä luottamukseen aikuisia ja viranomaisia kohtaan?

6.3. Palveluiden merkitys varhaisessa aikuisuudessa

Nuorten palvelut varhaisessa aikuisuudessa limittyvät osittain niin lapsuuden ja nuoruuden kuin nuoruuden ja varhaisen aikuisuuden rajapinnoille. Osa palveluista on alkanut jo aiemmassa ikävaiheessa ja jatkunut seuraavaan. Palvelut, jotka olivat vaikuttaneet nuorten elämänpolkuun, olivat sosiaalityö, kuntouttava työtoiminta ja TE – toimiston muut palvelut.

Sosiaalityö

Kaikkien haastateltavien nuorten elämäkulussa on ollut sosiaalityö tavalla tai toisella mukana. Sosiaalityö on nähty elämässä positiivisena tekijänä, joskin työntekijöiden tiuha vaihtuminen on koettu huonona asiana.

Salla: ”Mulla oli henkisesti vähän raskast sille sit olin puoli vuotta sillai, ettei kiinostanu mikkään. Ja sitten sen sossun kans ko juteltiin niin, että lähtisin kokkeileen työharjoittelua. Sit tuli itellekki että en kyllä kotia jää. Sit tuli työkkäriin aika niin sille sanoin, että pajalle voisinn mennä. Ja sitte kun kysyi, että millä sopparilla niin sanoin, että mulla on unriytmi ihan sekasin että pistän 7-8 aikaan aamulla nukkuun ja nukun koko päivän, että päätettiin sitten aloittaa kuntouttavalla, että saahaan se unriytmi ja saa vähän arjesta kiinni.”

Sosiaalityöntekijällä on näissä haastatteluluissa tarkoitettu nuorten sosiaalityöntekijää. Nuorten sosiaalityö on osa aikuissosiaalityötä, mutta joissain kunnissa siihen on omat työntekijät. Nuoret ovat kokeneet sosiaalityöntekijän helposti lähestyttävänä viranomaisena. Sellaisena, jonka kanssa voi hoitaa monenlaisia asioita. Nuoret toivat esiin että sosiaalityöntekijä kuuntelee ja ymmärtää. Sen kanssa tulee hyvin toimeen. Sosiaalityöntekijän on koettu olleen nuorelle tavalla tai toisella hyödyksi.

Tiina: ”No kyllä se on aika paljon ollu hyödyksi, kun tulee jotaki niin voin heti huoletta soittaa sille sossulle ja aina on mukana niinkö asuntoasioissa ja muissa jos jottain tarvii. Niin ollu tukena aina. On siitä ollu paljon apua

että ei mun mielestä sillai mitenkään haittaa ainakaan ollu. Ja kun sille voi soittaa. Silloin kun me erottiin lapsen isän kans, niin sain apua ja kun se on ollu mun elämässä mukana jo silloin kun olin raskaana niin se tietää ja tuntee mut niin sille voi sanoa kaiken eikä se niinkö tavallaan..se ossaa aatella asiaa mun ja mun lapsen kans. Eikä tartte koko elämätarinaa selittää. Se on heti täysillä mukana.”

Kimi: ”Se on semmonen sossu, paremmin mä sen kans tuun toimeen, todelta yllättävää että asiat hoituu ja seki sai mut jäämään silloin tänne.”

H: Sä koit että asiat hoituu?

Kimi: ”Joo ja että mua kuunnellaan ja silleen..yleensä se jää kesken ku ei kuunnella eikä oteta vakavasti, niin mä saan kyllä aikaan jottain jos mua kuunnellaan.”

Palveluiden hajaantumisesta ja luukuttamisesta keskusteltiin haastateltavien nuorten kanssa. Nuoret luukulla tutkimuksessa viitataan mm. Elina Palolan ym.(2012) laatimaan raporttiin, joka kuvaa nuorten palveluita ”velvoittavuusviidakkona”. Haastattelemani nuoret kertoivat päinvastaisia kokemuksiaan siitä, miten palvelut ovat toimineet hyvin, eivätkä nuoret ole kokeneet, että heitä olisi palloeltu. Palvelut ja nuoret ovat löytäneet toisensa helposti ja yhteistyö on ollut sujuvaa ja nuoren asia on edennyt.

”Tiina: ”Mun ei oo tarvinnu ko mä menin silloin etsivään ja sitten se sossu tuli sinne. Se oli helppo ja yksinkertainen ja siitä asiat lähti.”

Salla: ”Mulla oli työkkärissä aika ja se sossu tuli sinne ja soitti pajalle ja hoiti ne asiat. Ja se sossu tulee sitten tänne pajalle kun on palavereita tai muita.”

Tiina: ”Jos mulla on tapaaminen sossun kans, niin se tulee mun tykö, ettei mun tartte lähteä sen lapsen kans kaupunkiin. On se paljon helpompi ja itellä taakkaa vähemmän. Kyllä musta se on mukavampi että se tulee koitiin.”

Kati Närhen ym.(2013) tutkimuksessa haastateltiin alle 30-vuotiaita koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria miehiä. Haastattelun tuloksista ilmeni, että työntekijöiden vaihtuvuus ja kiire, vaikuttivat myös asiakkaiden osallisuuteen ja kokemukseen palveluiden toimimisesta. (Närhi ym. 2013; Laitinen & Niskala 2013, 121–129.) Sosiaalilyöntekijän vaihtuvuus nähtiin myös nuorten mielestä huonona asiana ja epävarmuuden luojana.

Salla: ” Se mua kuitenkin ärsyttää ko se ei oo aina se sama sossu kun välillä voi olla joku muu..niin ei tiä kelle pittää viä ja mitä. Alun perin mulla oli se ja sitten mä oon hyppiny monella työntekijällä niin pittää aina alusta

asti kertoa kaikki ja se turhauttaa mutta nyt mullaki on tuo sama sossu koko ajan.”

Kuntouttava työ ja TE – toimisto

Kuntouttava työtoiminta oli haastateltavien yhteinen taustatekijä. On huomattava että monien, etenkin pitkäaikaistyöttömien nuorten kohdalla, työllisyystoimenpiteiden ensisijainen tavoite ei ole välitön työllistyminen, vaan toimintakyvyn vahvistaminen, itsetunnon kohottaminen ja motivoituminen tulevaisuuden suunnitteluun. (Pietikäinen, 2007.) Tällainen työllisyystoimenpide on esimerkiksi kuntouttava työtoiminta. Kaikki haastateltavat nuoret ovat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa. Kuntouttava työtoiminta on koettu matalan kynnyksen toimintana, johon on ollut helppo lähteä ja käydä. Kuntouttavassa työtoiminnassa ohjaajista tulee usein nuorille läheisiä.

Tiina: ”Mää olin kotona jonku aikaa ja sitten sosiaalityöntekijän kanssa puhuttiin, että mää tuun niinkö tänne niin sitten mä tulín tänne. Olihan se kuitenkin sillai, ettäkö jos ei oo koulua eikä muuta, niin ois vaan jääny makkaamaa. Mutta kun piti aamulla tulla tänne ja olla se neljä tuntia niin vietti kumminki sitä tulevaa ja oli kuitenkin jotakin. Niin kyllä mää tuun täällä toimeen ja ohjaajista tulee läheisiä. Mun oli tosi helppo tulla tänne, ko otettiin heti vastaan sillain ja oli helppo samaistua.”

Karjalainen & Karjalainen(2010) listasivat tutkimuksessaan kuntouttavassa työtoiminnassa olleiden kokemuksia toiminnasta. Vastaajista yli 80 % piti kuntouttavaa työtoimintaa hyvänä ratkaisuna itselleen. Parhaiksi asioiksi koettiin nimenomaan päivärutiini, rutiinien vahvistuminen, se että oli tekemistä ja työpaikan ilmapiiri.

H: ”Miten se kuntouttava on vaikuttanu sun elämään?”

Tiina: ”No emmää tiä, olihan se kuitenkin sillai, että jos ei oo koulua, eikä muutakaan, nii ois vaan jääny makkaamaan. Mutta kun piti aamulla tulla tänne ja olla se neljä tuntia, niin mielti kuitenkin sitä tulevaa ja oli kuitenkin jotaki.”

Osa haastateltavista on ollut myös avoimilla työmarkkinoilla TE- toimiston kautta. Ja yhdellä haastateltavista on ammatti. Kokemukset työstä ovat erilaisia mutta työn kautta on löytynyt myös kiinnostus uuteen alaan. TE- toimiston merkitys työnhaussa ja saannissa ei kuitenkaan ole ollut suuri. Enneminkin nuori on kokenut että töitä on löytynyt oman aktiivisuuden johdosta vaikka on välillä kokenut turhautumistakin.

Hannu: ”Rakennusmies on ammattinimike niin niin ja sitten ollu vähän missä sattuu hommissa, että ei oo raksahommia ollu. Töitä on ollu ainakin apupoikana mutta, se ei kehittäny silleen kun vaan lautoja kantaa ym. Sitteen olin pihapuolella, eikä sekään kehittäny sitä raksapuolta mutta sai kuitenkin massia ja sitten niin niin kuntosalilla ollu töissä ja kiinteistöhuollon hommissa enimmäkseen ja se oli kyllä kehittävää varsinkin 4h:lla kun sai asiakkaitten kanssa jutella ja silleen mää tuun vanhojen ihmisten kanssa toimeen, että oon aatellu sille puolelle tässä...”

H: Sulla on kuites ollu nuita työsuhteita niin miten sä oot saanu niitä?

Hannu: ”No itte ettimälä, no ettiny vaan googlen kautta ja niinkö Lapin työpaikat ja laittanu sähköpostia ja cv:n”

H: Elikkä sie oot laittanu työhakemuksen sähköpostilla ja nämä on poikinu sulle montako työpaikkaa?

Hannu: ”Kolme työpaikkaa”

H: Miten TE-toimisto on ollut mukana?

Hannu: ”No aika useasti että siellä ne on niinku että oot hyvin aktiivinen että ei heillä oo mitään että jatka samaan malliin että he voi lähettää niitä että ois tämmösiä hommia ja pari kertaa on sieltä tullukki ja oon päässykki niihin.”

H: Koetko, että oot saanu palveluita niin, että se on auttanu sun työllistymistä?

Hannu: ”No on se auttanu hiukan, mutta enemmän se on ite vaikuttanu ko ne ei oikein enää ehottele vaan siellä, vaan niinkö käyään ja kysytään että miten niinkö että, ookko laittanu hakemuksia ja käyään läpi ansioluettelo että pitääkö parantaa että ei se sen kummempaa.”

Ammatinvalinta on ollut haastateltavien nuorten kohdalla mutkikasta eikä tänäkään hetkenä ole varmuutta mikä olisi se oma ala. Nuorilta löytyy erimittaisia ja erilaisia polkuja kohti ammattia. Ohjautuminen alalle on voinut olla myös sattumanvaraista.

H: Miten sää sitten ohjautut tuolle alalle jossa nyt olet?

Kimi: ”Mun oma työntekijä soitti mulle, että haluakko hakea ja mää sitten täyttiin ne laput ja hakkiin ja opettaja soitti parin päivän päästä että haluakko tulla? Se tuli ihan sokkina silloin ja sit mää alotin jo seuraavalla viikolla, että mulla ei ollu mitään kampeita, ei mittään..niin mää kuitenkin vaan alotin. Mää vaan menin sinne koululle en mää miettiny mittään että, uskallanko...vaikka uus paikka niin ainahan se jännittää niin mää vaan menin sinne. Kyllä mää sitä teen mieluummin kuin muuta... tai sitten piirtäminen ja maalaaminen se on vielä parempaa, mut siellä ei ollu paikkoja.”

Nuorten elämään on kuulunut päihteitä ja mielenterveyden ongelmia, niissä avunpiiriin pääseminen ja sen merkitys elämäntilanteeseen on ollut nuorille merkittävää. Nuoret tuovat positiivisena merkittävänä asiana esiin mahdollisuuden keskustella eri palveluiden työntekijöiden kanssa luottamuksellisesti. Sillä, mitä tahoa työntekijä on edustanut, ei tunnu olevan suurta merkitystä. Samankaltaisiin päätelmiin tultiin myös Kati Närhen (ym. 2013) tutkimuksessa, jonka tuloksista ilmeni, että työntekijän ja asiakkaan kohtaaminen kasvotusten edistää asiakkaan osallisuutta ja luo pohjaa henkilökohtaiselle, yksilölliselle, luottamukselliselle, kunnioittavalle asiakassuhteelle. Kohtaamista pidettiin elämäntilanteen kannalta merkittävänä asiana. (Närhi ym. 2013; Kokkonen ym. 2013, 121–129.)

Yleensä työntekijä, jonka avun on kokenut merkityksellisenä, mainitaan näissä haastattelussa nimellä. Olen kuitenkin muuttanut nämä kohdat ammattinimikkeiksi tunnistettavuuden estämiseksi.

Kimi: ”Mulle ihan hyvin riittää tuo a-klinikka, ku mä en oikein luota kehenkään...”

Minna: ”Paljon psykologin kanssa keskusteluja ja hoitajien. Hoitajat ovat hyvin perillä asioista, niitten kanssa juteltiin joka päivä, se oli tosi hyvä ja varsinkin mä juttelin kun mulla oli niin vakava diagnoosi. Ja sitten oisko siellä ollu jotain sosteräyöntekijääkin jossain vaiheessa mukana, ainakin aina palavereissa.”

Minna: ”Esim opettajat, jotka tsemppas kun näki, että oli vaikeeta yläasteella. Psykiatri ja psykologi, ja mitä mä nyt täällä oon asunu, niin etsivä työ, sille on kiva ollu jutella ja sosiaalityöntekijä on ollu tosi hyvästä. Vaikkei se teekkään toimeentulotukea niin aina mä oon saanu mitä on tarvinnu hankkia”

Haastatteleman nuorten elämänpolut ovat menneet osittain yhteiskunnan odotusten ja osittain mutkikkaampien reittien kautta. Nuoret ovat kuitenkin kokeneet että varsinkin varhaisessa aikuisuudessa ja nuoruudessa he ovat saaneet tarvitsemaansa apua. Avunpiiriin pääseminen on tapahtunut jonkin yksittäisen instanssin kautta. Nämä instanssit ovat vaihdelleet auttavasta puhelimesta aina katkaisuhoidon omahoitajaan.

6.4. Elämänvaihe jossa nuori olisi toivonut enemmän tukea

Nuoret toivat esiin tärkeitä yksittäisiä työntekijöitä joiden kautta he ovat saaneet elämänsä järjestykseen. Tällaisina mainittiin psykologi, nuorten sosiaalityöntekijä ja

omahoitaja. Nuoret ovat pääsääntöisesti kokeneet, että palveluihin pääseminen on onnistunut kun siihen on itsellä ollut tarve ja halu. Palveluista ei tuotu esiin mitään mikä viittaisi luukuttamiseen tai palveluista toiseen siirtämiseen. Näin ollen voisi päätellä että nuoret ja palvelut ovat tässä kunnassa kohdanneet jossain nuoren elämänvaiheessa.

Se, olisiko jokin asia jäänyt tapahtumatta, tai nuori olisi päässyt tarvitsemansa palvelun piiriin nopeammin, jos joku olisi huomannut nuoren tarpeen jo aiemmin, on epäselvää. Tässä luvussa tuon esiin nuorten kokemuksia siitä, mitä palvelua he itse olisivat kokeneet tarvitsevansa ja missä vaiheessa, nyt kun itse tarkastelevat asiaa jälkikäteen.

Nuorten kokemukset palveluista ovat aineiston pohjalta olleet pääsääntöisesti positiivisia siinä vaiheessa kun avunpiiriin on päästy. Kysyttäessä nuorilta ”missä elämänvaiheessa tai tapahtumassa olisi tarvinnut jonkun tahon puuttumista tai tukea” nuoret tuovat esiin peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymisen sekä elämänvaiheet, joihin liittyy päihteidenkäyttöä, mielenterveysongelmia sekä peruskoulusta jatko-opintoihin siirtymiseen.

Minna kertoi haastattelussa lapsuuden kodissa olleesta väkivallasta ja toisen vanhemman alkoholiongelmasta sekä siitä, miten koki, ettei kukaan puuttunut perheen elämään ennen vanhempien eroa tai sen aikana. Nyt myöhemmin Minna osaa jo kuvailla kenen apua tai puuttumista olisi kaivannut.

H: Muistatko kun teillä oli elämä tuollaista niin millaista apua teidän perhe silloin sai?

Minna: ”Ei minkäänlaista. Silloin kun äiti joutui sairaalaan niin lääkäri piti puhuttelun isälle, että nuin ei naista käsitellä, mutta sitten viranomaiset ei puuttunu mitenkään.”

H: Ei tullut lastensuojelua tai mitään sellaista?

Minna: ”Ei..”

H: Muistatko oliko se kauhean toistuvaa?

Minna: ”Oli jokapäiväistä.”

H: Oisko sun mielestä tarttenu olla jotain apua?

Minna: ”Ois..”

H: Kuka tai mikä taho se olisi voinut olla?

Minna: ”Ööö...sosiaalityöntekijä. Lasten sosiaalityöntekijä. Meitä oli kummiski, tai minun vanhin sisko oli melekein täysi ikäinen se oli 18 ko

mun vanhemmat eros ko mä olin seittemän..ja sitten tuota, nuorempi eli keskimäinen oli 16 ja mää olin sen seittemän.”

H: Muistatko muuta..kun vanhemmat erosi niin saitteko silloin tukea, esim. perhetyötä tai kävittekö missään juttelemassa?

Minna: ”Ei...mää olin aloittanu koulunkäynnin silloin kun vanhemmat eros

H: Puhuttiinko erosta koulussa?

Minna: ”Ei..mää vain sanoin, että mun vanhemmat oli eronnu ja mää olin ainoa siitä luokasta jonka vanhemmat oli eronnu. En oikeestaan saanu tukea mitenkään.”

Lastensuojelulain muutokset ilmoittamisvelvollisuudesta ovat tulleet voimaan vasta Minnan ollessa jo nuoruusiässä. Uusi lain mukaiset muutokset olisivat voineet saattaa Minnan ja hänen perheensä tehokkaammin oikean avun, tässä tapauksessa lastensuojelun, piiriin.

LS 25§ 12.2.2010 mukaan: ”... kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävänsään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä”.

Kimi kertoi kovasta päihdetaustastaan ja elämästään lapsi - ja nuorisokodeissa. Toisaalta hän toivoo, että joku olisi puuttunut mutta toisaalta pitää omia kokemuksiaan rikkautenaan. Kimin elämässä lastensuojelun toimet ovat olleet voimakkaat.

H: Onko joku asia mihin olisit halunnu, että joku olis vahvemmin puuttunu tai pysäyttäny sut?

Kimi: ”Eipä oikeestaan..”

H: Kaikki mitä oot kokenu niin on pitäny kokea?

Kimi:”Ehkä ois voinu vaikuttaa..ehkä ei...periaatteessa oisin toivonu, mut ei semmosta tapahtunu..niin. En tiä oliko siinä jotain pelkoo vai mitä siinä oli..ois saanu kyllä puuttua, eihän tämmöstä elämää kukkaan halua.”

H: Oisko se sun mielestä voinu olla mikä taho?

Kimi: ”Kuka vaan...mä olin lapsi..11 kuka vaan...”

H: Olitko silloin poliisin kanssa tekemisissä, puuttuko poliisi tekoihisi?

Kimi: ”Ei..ja se oliki musta niin kummallista, varastin kaks askia röökiä ja sitten ku mä sain sakot niistä niin ne anto kumminki ne takas..11 vuoti-aalle! Tuli semmonen tunne että mä voin tehdä uuestaankin näin, mä en periaatteessa oppinu siitä mitään.”

Elämän suunnittelu ja ammatinvalinta ovat nuorille vielä vaikeasti hahmoteltavia asioita. Nuoret tarvitsisivat enemmän perusteellista tutustumista ammatteihin ja niiden opiskeluun jo ennen yhteishakua. Yksi vaihtoehto on TET eli työelämään tutustumisjakson käyttäminen ammatillisessa oppilaitoksessa sillä ammattialalla, joka nuorta eniten kiinnostaa. Tällöin ala ja sen opiskelu voisi tuntua realistisemmalta. (Hyyrykoski, 2015, 48.)

H: Kuinka paljon tulevasta ammatista puhuttiin?

Salla: ”Hirveen vähä, se oli joko silleen että lukio tai ammattikoulu, mut ei tarkemmin. Panostettiin siihen lukioon”.

H: Oisko pitäny olla 9lk jotain enemmän?

Salla: ”Ois vaikka voinu olla enemmän siellä koulussa”.

Tiina: ”Kyllä munkin mielestä ois ollu sillai järkevää, että ois saanu kunnolla jos ois ollu selvä päämäärä ja ois menny siihen kouluun vaikka pariksi päiväksi, että ois saanu ees jotakin käsitystä siitä mitä se tulee olemaan. Eihän se peruskoululainen tiä, se on penikka vielä, ei se sitä käsitä mitä se tulee olemaan, vaan se mitä päällisin puolin kerrotaan.”

Salla: ”Kyllä sitä kaunistellaankin että mitä se on, mut ei kaikki tajunnu mitä siellä oikeesti pitää tehdä esim. vaihtaa mummojen vaippoja. Ois vaan laittanu niitä oppilaita niihin kouluihin mihin ne haluaa mennä, ihan reilusti vaan sinne mukaan. Ei se oo pelkkää semmosta pumpulihommaa.”

Nuori on myös voinut itse tunnistaa avun ja tuen tarpeen mutta palveluiden piiriin haakeutuminen on voinut olla este. Palveluiden puuttuminen ei ole aina ollut palveluiden ajankohtaisuuden tai riittämättömyyden puutetta vaan palveluiden ja tuen piiriin pääsemisessä on voinut olla muita esteitä, kuten perheen sisäiset syyt.

”Hannu: mun äiti sairastu syöpään mun nuoruudessa niin silloin oli vaikeaa isälläkin ja mullahan on kehitysvammanen veliki, niillä on kyllä ollu rankkaa kun isä on joutunu tekeen kaikki kotihommat. Äiti oli niissä hoidoissa ja hiukset lähti, on se hengissä mutta ei vielä kunnossa kun sillä meni sitä luuydintä.

H: vaikuttiko se sinun mielestä äitiin?

Hannu: ”no onhan se henkisesti, että se on käynyt mielenterveysasemalla juttelemassa, kun isä ei ole semmonen keskustelijatyypin. Ja kun äiti sairastui niin isäkin muuttu sitten kun se on semmosesta kurinalaisesta perheestä, ei halua puhua ongelmista kun mieluummin turruttaa alkoholilla”.

H: Kun äiti sairastui saitteko perheenä tukea?

Hannu: ”Äiti kyllä kehotti että käydään mutta isä kielsi jyrkästi ja sanoi että kyllä me tästä selvitään”.

H: Oisko sulla ollu tarvetta?

Hannu: ”No ois. Mutta isä sanoi että sinäkikö alat..”

Nuorilla ei välttämättä ole tietoa siitä, mikä palvelu ja missä tilanteessa, olisi voinut olla heidän tukena. Näiden tarinoiden pohjalta olen entistä enemmän varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän toiminnan kannalla. Mitä yksilöllisemmin nuoria pystyttäisiin tukemaan jo peruskoulusta alkaen, sitä todennäköisemmin osa mutkista pystyttäisiin oikaisemaan. Palvelujen määrästä tai oikea-aikaisuudesta on harvoin kyse, enemmänkin on tärkeää, että nuoren ja palvelun kohtaaminen tapahtuu mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimukseni tavoite oli selvittää millaisia palveluita nuorten elämäntilanteeseen on sisällytetty ja miten nuoret tänä päivänä varhaisaikuisuutta eläessään, kokevat että palvelut ovat vaikuttaneet heidän elämäntilanteensa. Lisäksi tahdoin selvittää mitkä ovat olleet niitä taitokohdita, joissa nuoret olisivat tarvinneet erilaista tukea tai puuttumista. Tutkimuksen tavoite oli myös selvittää millä tavoin niidenkin nuorten, jotka jo varhaisessa elämässään kokevat asioita tai tapahtumia, jotka poikkeavat meidän yhteiskunnan odotetusta polusta, voisivat edetä kohti tavoitteitaan ja joitain karikoita voitaisiin jopa välttää.

Aloitin tutkimukseni suunnittelun jo alkuvuonna 2015. Pääkysymykset ovat tarkentuneet nykyiseen muotoonsa matkan varrella. Tavoitteeni oli, että voisin kertoa nuorten tarinat ja peilata niitä teorian valoon ja yhdistää elämäntilanteeseen siinä ”luonnollisesti” mukana kulkevat palvelut. Taustateoria valikoitui luonnollisesti elämäntilanteeteoriaksi. Elämäntilanteeteorioita vertaillessa Levinsonin teoria sopi parhaiten tutkimukseni viitekehikseksi sen painopisteen ja siirtymävaihe ajattelun vuoksi. Tärkeänä siirtymävaiheena tutkimukseni kannalta pidin nuoruuden ja varhaisen aikuisuuden siirtymää ja Levinsonin teoria oli sen hahmottamisessa toimiva teoria. Valottaakseni elämäntilanteen ja sen odotetun etenemisen poikkeamat toin rinnalle syrjäytymistutkimusta, vähän osallisuuttakin liipaten. Myöhemmin olen miettinyt että osallisuus olisi voinut myös olla yksi teoreettinen näkökulma.

Tutkimukseni pääkysymykset olivat:

1. Millaisia kokemuksia nuorilla on palvelujärjestelmästä?
2. Miten nuori kokee palveluiden vaikuttaneen hänen elämän polkuunsa?
3. Mitkä ovat ne taitokohdat, joissa nuori koki tarvitsevansa tukea tai erilaista ohjausta?

Työkokemukseni nuorten parissa on opettanut, että parhaiten nuorten kanssa syntyy keskusteluyhteys kun antaa nuorelle aikaa, on läsnä ja kuuntelee, perusasia kaikessa ihmisten kanssa tehtävässä työssä. Haastattelurunko syntyi tutkimuskysymysten ja elämäntilanteen tarkastelun kautta. Haastattelut olivat antoisia ja koin, että välillä jopa

syvällisiä. Nuorten kertomukset olivat aitoja ja koskettavia. Vaikka elämäntulkun oli liittynyt raskaitakin vaiheita, välittyi nuorista huolettomuutta ja uskoa tulevaan.

Haastatteluissa nousi esiin asioita, joihin en ollut varautunut ja tällaisen aineiston mukaan saaminen analysointiin oli haastavaa. Haastavaa oli myös nuorten hyvin erilaiset tarinat ja kokemukset. Toisaalta se kertoo siitä, että samoissa toimenpiteissä olevilla nuorilla on hyvin erilaiset taustat, toisaalta siitä, että yleistäminen ei tässä tutkimuksessa tule kysymykseen. Olettamuksena oli että, saisin tarinoista kerättyä palvelukokemusten yhteneväisyyksiä/ eroja.

Aineistoni ja sen analysoinnin avulla sain tutkimuskysymyksiini vastauksia. Erottelin analyysivaiheessa nuorten käyttämät palvelut eri elämäntavoiheissa ja kokemukset niistä omiksi luvuiksi ja alaotsikoiksi. Tämä sen vuoksi, että palveluita on ollut suuri määrä mutta vain osasta niistä on sellaisia kokemuksia, että niillä on selkeä merkitys nuoren polkuun ja sen etenemiseen tai pysähtymiseen.

Nuorten kokemukset palvelujärjestelmästä olivat hyvin monipuolisia. Lapsuuden, nuoruuden ja vahaisen aikuisuuden palvelukokemukset menevät myös osittain päällekkäin. Peruspalveluista oli kokemuksia kaikilla, kaikissa ikävaiheissa. Lisäksi nuorilla oli kokemuksia mielenterveyspalveluista ja lastensuojelun sosiaalityöstä. Nuoruudessa ja varhaisessa aikuisuudessa mukaan tuli myös etsivä nuorisotyö ja varhaisessa aikuisuudessa vielä kuntouttava työtoiminta, muut työ - ja elinkeinotoimiston palvelut sekä sosiaalityö ilman lastensuojelua.

Kuviot 1–3 muokkasini Aaltosen (ym. 2013) versiosta. Kuvioiden avulla sain yhdisteltyä yhteiskuntamme odotusten mukaisen institutionaalisen elämäntulkun Levinsonin teorian siirtymät. Kuvioilla oli myös helpompi osoittaa ns. normaalin odotetun polun ja haastattelemani nuoren mutkikkaamman polun eroja. Olen ollut mukana mallintamassa oman kuntani nuorten palvelupolkuja ja alkujaan kiinnostukseni tutkia polkuja juuri nuorten näkökulmasta on herännyt näistä mallinnusprosesseista. Kuvioiden tuomisen myötä ympyrä ikään kuin sulkeutui ja samalla selkeytti elämäntulkun tarkastelua.

Palvelut, jotka nuoret kokivat jotenkin vaikuttaneen heidän elämäntulkunsa, liittyivät koulutukseen ja mielenterveyspalveluihin sekä sosiaalityöhön. Varhaisaikuudessa työtoiminta ja etsivä nuorisotyö koettiin myös elämäntulkun vaikuttajina. Näistä

palveluista nuoret pystyivät jopa nimeämään ne henkilöt, jotka olivat heidän polkuunsa positiivisesti vaikuttaneet. Nuorten matkalla on ollut mutkia, toisilla isompia ja toisilla pienempiä. Kaikilla nuorilla oli kuitenkin verrattain paljon palvelukokemusta ikäänsä nähden. Aineistossa olikin paljon materiaalia ja koin, että analysointi oli yksi työläimmistä vaiheista työssä. Lopulliseen muotoonsa tulokset sai useiden eri vaiheiden ja analysointien kautta. Tulokset eivät minua yllättäneet mutta ihan tällaisia en odottanut. Aineistoon syventyessäni huomasin monia asioita, joita olisi pitänyt jo haastattelussa pohtia. Päälimmäisenä se, että olenko itse tutkijana pitänyt näitä nuoria, jotka ovat työn ja koulutuksen ulkopuolella automaattisesti syrjäytyneinä.

Olin odottanut, että nuorilla on paljon kokemuksia palveluista. Odotin, että heillä on negatiivisempi suhde palvelujärjestelmään. Ehkä jossain elämänvaiheessa näin on varmasti ollutkin, mutta haastatteluhetkellä nuoret toivat helposti esiin tapahtumia ja henkilöitä, jopa nimeltä, jotka he olivat kokeneet positiivisina elämänsä aikana.

Haastattelun loppuvaiheessa punnittiin vielä koko elämänpolkua ja niitä taitekohtia joissa jälkepäin ajateltuna olisivat tarvinneet toisenlaista tukea tai ohjausta. Tällaisia vaiheita löytyi nuorten lapsuudesta sekä peruskoulun ja toisen asteen opintojen nivelvaiheesta. Näistä kovan päihde - ja lastensuojelutaustan kokeneen Kimin kommentti kosketti.

H: Kuka ois voinu puuttua?

Kimi: ”Kuka vaan, mä oli lapsi, kuka vaan.”

Merkittävää nuorten kertomuksissa oli myös se, että he kykenivät nimeämään ne ihmiset, jotka heidän elämänpolkuunsa olivat vaikuttaneet. Epäselvyyttä oli enemmän siinä mitä tahoja kyseinen henkilö on edustanut tai mikä hänen ammatti on ollut. Se kertoo mielestäni siitä, että nuorelle sillä ei ole merkitystä. Sillä on merkitystä, että nuori on kokenut tämän ihmisen teot sellaisina, että sillä on vaikutusta vielä useiden vuosien jälkeenkin. Kuten Kokkonen ym.(2013) ja Aaltonen ym.(2015) niin tässäkin tutkimuksessa tultiin siihen lopputulokseen että, nuorten luottamuksen saa aidolla kohtaamisella, läsnä olemisellä, ajan antamisella ja ymmärtämisellä. Sillä, mitä tahoja henkilö edustaa ei niinkään ole merkitystä.

Tutkimukseni on vain pieni läpileikkaus nuorista, joita yhteiskunnassamme on paljon, heistä jotka eivät etene odotetusti ja yhteiskuntamme toivomalla tavalla. Näiden nuorten palveluntarpeeseen vastaaminen, kohtaaminen ja yksilöllisten palveluiden kehittäminen ovat asioita joiden suuntaan nuorten sosiaalityötä tulisi kehittää. Mutkikkaita polkuja tai kuten Aaltonen ym. (2015) tutkimuksessaan määrittivät, näitä ”elämäkolhimia” nuoria tulisi ottaa mukaan palvelupolkujen suunnitteluun ja kehittämiseen, tätä osallisuutta olisi myös varsin mielenkiintoista tutkia.

Lähteet

- Aaltonen, Kari 1992: Korkeakouluopiskelijoiden työssäkäynti ammatillisena strategiana. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki.
- Aalberg, Veikko & Siimes, Martti 2007: Lapsesta aikuiseksi, nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Kustannusosakeyhtiö Nemo. Helsinki.
- Aaltonen, Sanna & Berg Päivi & Ikäheimo, Salla 2015: Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 84: 17, 42&75–77, viitattu 7.1.2017.
- Antikainen, Ari & Komonen, Katja 2009: Elämänkerta ja elämänkulku kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa, teoksessa: Sallila, Pekka toim. Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus 84–87. Hansaprint Oy. Vantaa.
- Bamming, Ruth & Hilpinen Merja 2016: Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisuja 28 s.10. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2016/liitteet/okm28.pdf?lang=fi> . Viitattu 21.1.2017.
- Copeland, William E. & Wolke, Dieter & Angold, Adrian & Costello, Jane 2013: Adult Psychiatric Outcomes of Bullying and Being Bullied by Peers in Childhood and Adolescence. JAMA Psychiatry 70(4):419-426.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Kirjapaino Oy Gummerus. Jyväskylä.
- Hardgrove, Abby & Pells, Kirrily & Boyden, Jo & Dornan, Paul 2014: Youth Vulnerabilities in Life Course Transitions. Human Development Report Office. New York.
- Huhtala, Mikko & Lilja, Kari 2008: Ongelmalliset oppijat/ Opetusministeriön moniste 6/2008. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Hyyrykoski, Suvi 2015: Peruskoulusta ammatillisiin opintoihin: ammatilliset opintonsa keskeyttäneiden nuorten kuvauksia opinpolkujensa vaiheista. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän Yliopisto.
- Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) 2010: Perhepiirissä. Vammalan Kirjapaino Oy. Sastamala.
- Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) 2002: Marginaalit ja sosiaalityö 39- 42,48, 63, 111–116 Jyväskylän Yliopisto, Kopijyvä Oy. Jyväskylä.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina, sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Osuuskunta Vastapaino Oy. Tampere.
- Juvonen, Tarja 2013: Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Artikkeliteoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä, 329–331. Hansaprint Oy. Vantaa.
- Karjalainen Jarmo & Karjalainen Vappu 2010: Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta 38 | 2010 Yliopistopaino. Helsinki.
- Kauppila, Päivi & Silvonen, Jussi & Vanhalakka- Ruoho, Marjatta (toim.) 2015: Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku. Kopio Niini Oy. Helsinki.
- Kivistö Jaana 2006: Missä mä olisin muuten? Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. 62–63 Marginalisaatiokysymysten erikoisala, Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto, Turku.

- Kojo, Marjaana 2010: Laajentunut nykyisyys, työn marginaalissa olevien nuorten tulevaisuuteen suuntautuminen. Nuorisotutkimuslehti 2/2010, 23.
- Kojo, Marjaana 2012: Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämäkulussa. Janus vol. 20 (2) 2012, 94–110. Tampere.
- Kokkonen, Tuomo & Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena & Era Taina (toim.) 2013: Osallisuus -oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän Ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja, 46–47. Jyväskylä.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010: Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Luku 3 8§.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.
- Laki toimeentulotuesta 1412/2a ja 10§
- Lastensuojelulaki LS 25§ 12.2.2010
- Lehtinen, Erno & Kuusinen, Jorma & Vauras, Marja 2007: Kasvatuspsykologia, 2. painos. WSOY. Helsinki.
- Levinson, Daniel & Darrow, Charlotte & Klein, Edward B & Levinson, Maria H. & McKee, Braxton (toim.) 1978: The seasons of a mans life. USA.
- Loponen, Katriina 2010: Palveluiden kynnyksellä. Nuorten aikuisia kokemuksia työelämän toiseudesta. Sosiaalityön lisensiaattityö. LapinYliopisto. Rovaniemi.
- Martin, Marjatta 2016: Nuoruus, vammaisuus ja kuntoutuksen merkitys. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteet, Akateeminen väitöskirja, Hansaprint Oy. Turenki.
- Marttunen, Mauri & Huurre, Taina & Strandholm, Thea & Viialainen, Riitta (toim.) 2013: Nuorten mielenterveyshäiriöt – Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Opas: 25 THL/2013.
- Metsämuuronen, Jari: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy. 2. painos. Jyväskylä.
- Myrskylä, Pekka: Hukassa? Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Analyysi. EVA - Elinkeinoelämän valtuuskunta. www.eva.fi. Viitattu 15.1.2016
- Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa 2014: Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):2.
- Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) 2015: Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015.
- Hyvinvointitilastot: Nuoret työkyvyttömyyseläkkeensaajat <http://www.hyvinvointitilastot.fi/Dialog/SaveShow.asp>. Viitattu 20.1.2017.
- Nurmi, Jan-Erik & Salmela-Aro, Katariina 2000: Ihmisen psykologinen kehitys ja elämäntietä teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.) 2000: Suomalainen elämäntietä. 86–88. Tammi. Vantaa.
- Nurmi, Jari-Erik. 2008: Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehä. Teoksessa Lyytinen, Paula & Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan, 258–263. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena 2013: Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapaalveluissa. Artikkeliteoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä, 121–129. Hansaprint Oy. Vantaa.
- Opetusministeriö: Etsivä nuorisotyö http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoytus/etsiva_nuorisotyoy/. Viitattu 7.1.2017

- Opetusministeriö: Työpajatoiminta
http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/tyoepajat/?lang=fi. Viitattu 6.1.2017.
- Paakkonen, Tarja 2012: Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä vaikeahoitoisuuden näkökulmasta/ Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 36 2012. Itä-Suomen Yliopisto.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0660-1/urn_isbn_978-952-61-0660-1.pdf Viitattu 20.1.2017.
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu 2012: Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikkalehti. Julkari verkkojulkaisu. Viitattu 6.11.2016.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2009: Sosiaalityön arvot ja etiikka, 240–241. Juva.
- Perho, Hannu & Korhonen, Merja 2008: Siirtymien sijoittuminen ja sisältö varhaisaikuisuudessa. Teoksessa Lyytinen, Paula & Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. 2008, s351. WS Bookwell Oy. Helsinki.
- Pietikäinen, Reetta 2007: Tutkimusinventaaari - Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin. Nuorisotutkimusseura.
- Raitasalo, Raimo & Maaniemi, Kaarlo 2011: Nuorten mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyys vuosina 2004–2009 Nettityöpapereita. www.kela.fi/tutkimus. Toinen, korjattu painos Helsinki 2011, 6–8. Viitattu 3.1.2017.
- Reinikainen, Sarianna 2009: Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika 2016: Suomi nuorten kasvuympäristönä 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL, Raportti: 9/2016 s. 21.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna: 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 15.1.2017.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna & Kuula, Arja & Rissanen, Riitta & Karvinen, Ikali 2009-2012: Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja, 2. vedos. Tampere. Viitattu 6.1.2017.
- Saikkonen, Paula & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & ja Kivipelto, Minna 2015: Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Kunnallisalan kehittämissäätiö. Wammalan kirjapaino Oy. Sastamala.
- Seppänen, Janne 2005: Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Vastapaino.
- Sosiaalihuoltolaki 17§
 Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita: 2005 Ota oppi -malli Nuorten tukeminen perusopetuksesta jatko-opintoihin Kuntoutuskokeilun ohjausryhmän muistio 14. Yliopistopaino. Helsinki.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/111333/TRM200514.pdf?sequence=1> Viitattu 15.1.2017.
- Sovari esite: http://www.tpy.fi/site/assets/files/1355/tyopajatoiminnan-ja-etsivan-nuorisotyon-vaikuttavuus_netsti-pdf.pdf. Viitattu 10.1.2017

- Suurpää, Leena (toim.)2009:Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Cederlöf, Petri & Gretschel, Anu & Kestilä, Laura & Kiilakoski, Tomi & Kuure, Tapio & Myllyniemi, Sami & Määttä, Mirja & Paakkunainen, Kari & Paju, Petri & Suurpää, Leena & Vehkalahti, Kaisa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 27/2009 65–66. Viitattu 25.1.2017.
- Tilastokeskuksen julkaisuja:
<http://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/indikaattorit/tulevaisuuden-hallinta>.
Ladattu 10.1.2017.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi Helsinki.
- Työttömyysturvalaki 1290/2002 sekä TEM/2679/03.01.04/2013.
- Valtionneuvosto, Sosiaali-ja terveysministeriö 2016. Kärkihanke 3. Helsinki.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/osaaminen/karkihanke6>.
Viitattu 20.1.2017
- Varto, Juha 2005: Laadullisen tutkimuksen metodologia: metodologia tutkimusmenetelmien perusteita ja oletuksia
http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf. Viitattu 20.1.2017.
- Verke – Verkko- ja nuorisotyön valtakunnallinen kehittämiskeskus, 2014 Helsinki.
https://www.verke.org/wp-content/uploads/2015/12/Verko_nuorisotyossa.pdf
Viitattu 20.1.2017.

Liite 1 Haastattelurunko

Taustatietoja: nimi, ikä

Missä nykyisin asut? Ketä perheeseesi kuuluu?

Elämäntarinasasi:

Piirrään tähän viivan, jossa on syntymäsi toisessa päässä ja nykyhetki toisessa.

Mihin kohtaan sijoitat lapsuuden? Millainen se oli? Millaista koulussa oli?
(Harrastukset, perhe ystävät)

- Mitkä asiat oli hyvin, mitkä huonosti? Saitko apua? Mistä?

Missä kohdassa alkoi nuoruus? Miten kuvailisit omaa nuoruuttasi? Millaista koulussa oli? (Harrastukset, perhe, ystävät)

- Mitkä asiat oli hyvin, mitkä huonosti? Saitko näihin apua? Mistä?

Onko lapsuuden tai nuoruuden aikana ollut jotain suuria muutoksia tai käännekohtia joiden jälkeen elämä on ollut erilaista/muuttanut? Sijoita ne viivalle.
Koitko tarvitsevasi niihin apua/tukea, jos niin mitä? Saitko apua?

Mitä peruskoulun ja tämän päivän välissä on tapahtunut?

- Koulut? Työharjoittelut? Missä palveluissa olet ollut?

Missä palveluissa olet nyt?

Palveluiden merkitys sinun elämässäsi:

- Mistä on ollut eniten hyötyä/ haittaa eri elämänvaiheissa?
- Oletko itse voinut vaikuttaa palveluihin tai esim. hakeutunut niihin?
- Koetko että saamasi palvelu on auttanut sinua? Jos ei, niin miksi ei?
- Onko joku palvelu/taho, jota olisit omasta mielestäsi tarvinnut, mutta et ole sitä saanut?